

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ О. П. Степанов
«__» _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 056 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Особливості розвитку світового ринку патентів та ліцензій»

Виконавець: Овдієнко Валерія Вікторівна, група МЕВ-401

_____
(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Пічкурова Зоя Володимирівна

_____
(підпис керівника)

Нормоконтролер: Набок Інна Іванівна

_____
(підпис нормоконтролера)

Київ – 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу

спеціальність 056 «Міжнародні економічні відносини»

освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Степанов О.П.
«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Овдієнко Валерії Вікторівни

1. Тема роботи «Особливості розвитку світового ринку патентів та ліцензій» затверджена наказом ректора від «29» квітня 2020 р. №542/ст.
2. Термін виконання роботи: з 04 травня 2020 року по 21 червня 2020 року.
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо регулювання патентно-ліцензійної торгівлі в Україні, статистичні матеріали Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державної служби статистики України, Департаменту розвитку сфери інтелектуальної власності України, матеріали й аналітичні звіти Європейського патентного відомства, щорічні звіти міжнародних організацій: Світової організації торгівлі (СОТ), Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД).
4. Зміст пояснювальної записки: теоретичні засади дослідження світового ринку патентів та ліцензій, аналіз світового ринку патентів і ліцензій, Україна на світовому ринку патентів і ліцензій.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 11 таблиць та 6 рисунків.
6. Презентація основних результатів дипломної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 23 слайди.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми дипломної роботи	23.03.2020	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання дипломної роботи	30.03.2020	Виконано
3.	Розкрити теоретичні засади дослідження світового ринку патентів та ліцензій	04.05.2020 – 10.05.2020	Виконано
4.	Провести аналіз світового ринку патентів і ліцензій	11.05.2020 – 17.05.2020	Виконано
5.	Визначити та обґрунтувати місце України на світовому ринку патентів і ліцензій	18.05.2020 – 24.05.2020	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	25.05.2020 – 27.05.2020	Виконано
7.	Оформити дипломну роботу	28.05.2020	Виконано
8.	Попередній захист дипломної роботи	29.05.2020	Виконано
9.	Передати дипломну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	08.06.2020	Виконано
10.	Передати дипломну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	11.06.2020	Виконано

8. Дата видачі завдання: « 30 » березня 2020 р.

Керівник дипломної роботи

_____ (підпис керівника)

Пічкурова З.В.

(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання

_____ (підпис випускника)

Овдієнко В.В.

(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Особливості розвитку світового ринку патентів та ліцензій»: 94 сторінки, 11 таблиць, 6 рисунків, 57 літературних джерел.

Перелік ключових слів (словосполучень): ПАТЕНТ, ЛІЦЕНЗІЯ, ПАТЕНТНО-ЛІЦЕНЗІЙНА ТОРГІВЛЯ, СВІТОВИЙ РИНОК ПАТЕНТІВ І ЛІЦЕНЗІЙ, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ, ІННОВАЦІЯ, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, НАУКОВО-ДОСЛІДНІ ТА ДОСЛІДНО-КОНСТРУКТОРСЬКІ РОБОТИ (НДДКР).

Об'єкт дослідження: світовий ринок патентів та ліцензій як окремий сегмент глобального ринку технологій.

Предмет дослідження: процеси і тенденції розвитку світової патентно-ліцензійної торгівлі в умовах науково-технічного прогресу.

Мета дипломної роботи: вивчення сучасного стану і тенденцій розвитку світового ринку патентів та ліцензій.

Методи дослідження: загальні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, класифікація), теоретичні методи (системний аналіз), економіко-статистичні, графічні та інші.

Отримані результати та їх новизна: полягає у розкритті деяких питань щодо сучасного стану, структури та динаміки розвитку світового ринку патентів та ліцензій, а також особливостей інтеграції України у світовий ринок патентів та ліцензій.

Значущість виконаної роботи та висновки: подальший розвиток та створення належних і достатніх умов для розвитку світової патентно-ліцензійної торгівлі з урахуванням основних світових тенденцій науково-технічного розвитку.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали дипломної роботи рекомендується використовувати при написанні звітів щодо проблем світової патентно-ліцензійної торгівлі, а також при визначенні проблем інтеграції України у світовий ринок патентів та ліцензій.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВОГО РИНКУ ПАТЕНТІВ ТА ЛІЦЕНЗІЙ.....	9
1.1. Економічний зміст та специфічні особливості світової торгівлі патентами та ліцензіями.....	9
1.2. Генезис світового ринку патентів та ліцензій.....	16
1.3. Організація світової торгівлі патентами і ліцензіями в сучасних умовах світогосподарського розвитку.....	24
РОЗДІЛ 2	
АНАЛІЗ СВІТОВОГО РИНКУ ПАТЕНТІВ ТА ЛІЦЕНЗІЙ.....	34
2.1. Оцінка регуляторних механізмів на світовому ринку патентів та ліцензій.....	34
2.2. Сучасні тенденції розвитку світової патентно-ліцензійної торгівлі у глобальному конкурентному середовищі.....	44
2.3. Дослідження структури, обсягів та динаміки світового ринку патентів і ліцензій.....	55
РОЗДІЛ 3	
УКРАЇНА НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПАТЕНТІВ ТА ЛІЦЕНЗІЙ.....	68
3.1. Сучасний стан та пріоритетні напрямки інтеграції України у світовий ринок патентів та ліцензій.....	67
3.2. Проблеми участі України у світовій патентно-ліцензійній торгівлі та шляхи їх вирішення.....	76
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі економічного розвитку світова торгівля патентами та ліцензіями є одним із основних механізмів міжнародного технологічного обміну, яка в сучасних умовах набула широкого й стрімкого поширення. Міжнародний технологічний обмін і співробітництво відіграють особливо значущу роль для технологічно орієнтованих підприємств, які зробили ставку на рівень конкурентоспроможності продукції, що ними випускається. У пріоритетних наукомістких галузях виробництва важко знайти всесвітньовідомих виробників конкурентоспроможної продукції, які не використовують у своєму виробництві, або не пропонують на ринку власні новітні розробки, використовуючи інструменти патентування та ліцензування.

Світовий досвід свідчить, що доходи, одержані від міжнародної ліцензійної торгівлі зростають швидше, ніж від прямого вкладення капіталу у певну сферу. Завдяки операціям з купівлі-продажу ліцензій, ліцензіару вдається уникнути загроз, що виникають при зниженні кон'юктури ринку, виникненні перешкод при експорті товарів через протекціоністську політику з боку країни-покупця, значному перевищенні попиту над обсягами власного виробництва продукції тощо.

Результати інтелектуальної діяльності, знання та досвід в даний час набувають особливого значення, вони являють собою інтелектуальний капітал країни і є одним з ключових ресурсів її розвитку. Економічні процеси, що відбуваються в суспільстві, привели до того, що обмін результатами інтелектуальної праці перетворився на одну з найважливіших складових міжнародних економічних відносин. Уряди країн повинні усвідомлювати, що імпорт ліцензій на винаходи є основною передумовою науково-технологічного обміну та інтеграції держави у світовий ринок патентів та ліцензій.

Для України також є важливою активна інтеграція у міжнародний ринок патентів та ліцензій, що надає можливість не тільки користуватися науково-технічними розробками, які перебувають у власності резидентів інших країн, але й

розвивати власну винахідницьку й патентну діяльність. Роль держави у створенні сприятливих умов для розвитку високотехнологічної сфери повинна виражатись у наданні підтримки винахідникам на більшості етапів патентування, зокрема, при встановленні технологічного рівня винаходів, оформленні заявок на отримання охоронних документів та при поданні міжнародних заявок на отримання патентів з метою запобігання відтоку вітчизняних науково-технічних досягнень за кордон.

Найбільш важливими в науковому розумінні для автора під час підготовки дипломної роботи були теоретичні розробки провідних вітчизняних і зарубіжних вчених щодо світової торгівлі патентами та ліцензіями, зокрема: Г.В. Бромберга, Л.Д. Градобітова, Ф. Котлера, Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника, С. Робінса Д.А. Сміта, А.С. Філіпенка, Б.Н. Фостера, та інших.

Серед наукових праць, в яких досліджується сучасний стан патентно-ліцензійної діяльності, особливості та перспективи її подальшого розвитку в умовах глобалізації, необхідно назвати дослідження таких зарубіжних вчених, як Г. Беккер, Г. Боуен, Е. Брукінг, Л. Едвінсон, В. Зінов, К. Ідріс, В. Іноземцев, В. Калятін, С. Клімов, Ж. Коен, Б. Леонт'єв, П. Лернер, У. Мартін, А. Мінков, П. Меггс, М. Мелоун, В. Мухопад, О. Новосельцев, А. Полторац, Б. Порат, О. Сергєєв, Т. Стюарт, М. Требілкок, В. Ушаков, Р. Хоус.

Метою дослідження є вивчення сучасного стану і тенденцій розвитку світового ринку патентів та ліцензій.

Відповідно до поставленої мети виділяють **основні завдання**:

- визначити економічний зміст та специфічні особливості світової торгівлі патентами і ліцензіями;
- розкрити особливості генезису світового ринку патентів і ліцензій;
- дослідити організацію світової торгівлі патентами і ліцензіями в сучасних умовах світогосподарського розвитку;
- проаналізувати сучасні тенденції розвитку світової патентно-ліцензійної торгівлі у глобальному конкурентному середовищі;
- оцінити регуляторні механізми на світовому ринку патентів та ліцензій;
- дослідити структуру, обсяги та динаміку світового ринку патентів і ліцензій;

- проаналізувати сучасний стан та пріоритетні напрямки інтеграції України у світовий ринок патентів і ліцензій;

- розкрити напрями щодо проблем участі України у світовій патентно-ліцензійній торгівлі та шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є світовий ринок патентів та ліцензій як окремий сегмент глобального ринку технологій.

Предметом дослідження є процеси і тенденції розвитку світової патентно-ліцензійної торгівлі в умовах наукоов-технічного прогресу.

Методологія дослідження. Дослідження базується на використанні принципу єдності теорії і практики, прогнозування розвитку економічних процесів здійснювалось на основі методу наукової абстракції, загального та часткового. В дослідженні використані методи системного аналізу (під час дослідження глобальних чинників розвитку світової патентно-ліцензійної торгівлі); аналізу та синтезу (під час дослідження особливостей функціонування та розвитку світового ринку ів та ліцензій); статистичний (під час обробки статистичних даних та їх відображенні в найбільш інформативній формі, а саме – в рисунках і таблицях).

Теоретичну основу роботи склали економічні дослідження вітчизняних та зарубіжних учених. При написанні роботи використовувались матеріали Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державної служби статистики України, Департаменту розвитку сфери інтелектуальної власності України, статистичні матеріали й аналітичні звіти Європейського патентного відомства, щорічні звіти міжнародних організацій: Світової організації торгівлі (СОТ), Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД).

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. В роботі розміщено 11 таблиць та 6 рисунків. Список використаних джерел включає 57 найменувань на п'яти сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВОГО РИНКУ ПАТЕНТІВ ТА ЛІЦЕНЗІЙ

1.1. Економічний зміст та специфічні особливості світової торгівлі патентами і ліцензіями

Основною формою світової торгівлі технологіями є міжнародна торгівля патентами та ліцензіями. Об'єктами міжнародної патентно-ліцензійної торгівлі виступає специфічний товар – патенти та ліцензії, що передбачають можливість передачі прав на користування, володіння або розпорядження технологічними об'єктами. Світовий ринок патентів і ліцензій є, передусім, частиною світового ринку послуг. Товари, що купуються та продаються на цьому ринку, є невідчутними, а місце їх виробництва нерозривно пов'язане з місцем використання. До того ж, технологія або ідея як товар не обов'язково є комерційно вигідними.

Патент – це документ, що підтверджує виключне право власника патенту на винахід, корисну модель, промисловий зразок або нове технічне рішення. Зазвичай патент видається на строк до 15-20 років та набуває чинності в межах кордонів певної держави. Більшість товарів, що з'являються на ринках розвинених країн світу, є запатентованими. Власник патенту також може продати право на винахід іншій особі на взаємовигідних умовах. Очевидно, що процедура придбання або продажу зареєстрованого патенту відбувається шляхом укладання договору про відчуження виключного права на винахід. Після завершення терміну дії патенту охорона винаходу припиняється і винахід стає суспільним надбанням.

У наукових джерелах, які висвітлюють економічні аспекти інтелектуальної власності, включаючи патентну систему, зустрічаються діаметрально протилежні погляди на ефективність патентної системи – від абсолютизації її ролі до визнання повної неефективності. Згідно положень класичної економічної теорії, патенти, по-перше, є одним із інструментів стимулювання нововведень для індивідів та фірм,

вмотивованих отриманням прибутку. Проблеми, які з'являються на ринку конкурентів з новим знанням, як чистим суспільним благом, пов'язані з тим, що новатор несе всі витрати на створення продукту, а його результатами користуються інші. У даній ситуації патент представлений як інструмент, який дозволяє вирішити проблему «ринкової неспроможності» нових знань як неконкурентоспроможного продукту. По-друге, патенти визначають рівень відкритості інформації, яка в протилежному випадку не була б оприлюднена.

Сучасна патентна система постає, передусім, як інститут, що допомагає оприлюдненню інформації, а не стимулюванню інноваційної діяльності. Отримуючи тимчасову монополію на винахід і частково реалізуючи своє природне право на ідею, автор змушений розкрити його зміст, даючи суспільству доступ до нових знань. При цьому, переваги для суспільства зумовлені тим, що завдяки патентам виключається дублювання досліджень і розробок, відкриваються можливості для наступних досліджень і розповсюдження технологічних знань (наприклад, через ліцензування). У зв'язку з цим, патентування підвищує соціальну віддачу від інновацій, не знижуючи приватну дохідність, отримувану новатором.

Серед сучасних дослідників існує думка, що по мірі накопичення патентної інформації і створення для її обслуговування міжнародної класифікаційної системи, патент перетвориться в найбільш повне та доступне джерело інформації у світі, вивчення якого може нашттовхнути на нові ідеї, а сприйняття фахівцем перетворює інформацію в конкретне знання.

На противагу цьому, існує також думка, що захист інтелектуальної власності не стимулює, а навпаки, призупиняє створення високоінтелектуальних продуктів. Цілий ряд важливих винаходів ХХ століття (автоматична коробка передач, кулькова ручка, реактивний двигун, безпечна бритва, застіжка-блискавка тощо) ніколи не були захищені патентами. Саме тому більшість дослідників патентної системи дійшли висновку, що суворий захист патентів потрібен не завжди. Наприклад, країни з низьким рівнем економічного розвитку можуть не захищати свої права на інтелектуальну власність. Але, по мірі наближення до технологічного кордону, рівень

захисту повинен зростати. Або ж компанії-лідери повинні захищати свої розробки більш активно, ніж їх технологічні послідовники.

До недоліків існуючої патентної системи можна віднести тривалість процедур патентування, високі витрати на отримання патенту, вразливість та відкритість патенту для оскарження протягом усього терміну його дії, високі витрати на захист патентних прав.

Разом з тим, необхідно мати на увазі фундаментальні відмінності ефекту від використання патентів в країнах, що характеризуються високим рівнем технологічного розвитку, і в країнах, що суттєво відстають від них. На сьогодні, окрім патентів, представлені й інші способи захисту ідей та виплати винагороди новаторам, наприклад обгорткові ліцензії, а також традиційна форма захисту – виробничий секрет (ноу-хау) і його легальне втілення – угода про нерозповсюдження інформації, що допомагає авторові ідеї зберігати монополію на нього [20].

У свою чергу, ліцензія – це дозвіл продавця – ліцензіара на використання за певну винагороду іншими особами – ліцензіатами (покупцями винаходів, технологічних знань, технологій, виробничого досвіду, секретів виробництва, торгових марок, які необхідні для виробництва продукції) з комерційною та іншою метою в межах конкретного проміжку часу.

Сьогодні предметом торгівлі на світовому ринку ліцензій виступають, в першу чергу, такі види ліцензій, як:

- патентні ліцензії, що передбачають передачу прав на використання патенту (без відповідного ноу-хау);

- безпатентні ліцензії (купівля ноу-хау), що відіграють більш важливу роль, ніж патентні, хоча в останні роки спостерігається скорочення обсягів їх передачі через те, що у розвинених країнах патентуються технологічні рішення, винаходи та товари, виготовлені за сучасними технологіями [24].

Ліцензійна торгівля здійснюється на основі ліцензійного договору. У ньому зазначається вид ліцензії, характер і обсяг прав ліцензіара, а також сфера, територіальні межі та терміни користування ліцензією.

За обсягом прав, що передаються, ліцензії поділяють на такі види:

- виключна ліцензія (ліцензіар не може користуватися правами сам або передавати їх третій особі в обумовлених межах);
- проста ліцензія (ліцензіар має право користуватися предметом договору на території, визначеній у договорі, зберігаючи за ліцензіатом право на самостійне використання на даній території і протягом визначеного терміну, а також продавати ліцензії на аналогічних умовах третім особам);
- повна ліцензія (ліцензіар передає ліцензіату всі права на використання нематеріальних активів на термін дії ліцензійного договору, а якщо цей термін перевищує термін дії патенту або збігається з ним, то такі ліцензійні договори на винаходи, промислові зразки і товарні знаки за своїми технічно-економічними особливостями є подібними до продажу патенту) ;
- субліцензія (власник винаходів, технологічних знань, досвіду, секретів виробництва тощо передає своєму контрагенту право на використання (на обумовленій території) результатів інтелектуальної діяльності);
- опціон (договір, згідно якого потенційний покупець чи продавець отримує право здійснити купівлю або продаж активу в майбутньому на умовах визначених на час укладання).

У світовій практиці дедалі частіше використовуються ліцензійні угоди, які передбачають комплексну передачу декількох патентів і пов'язаних з ними ноу-хау. Частіше за все вони використовуються в інжинірингу, при організації ліцензійного виробництва, яке супроводжується постачанням обладнання та сировини. У таких угодах ліцензіар, щоб захистити себе від конкуренції ліцензіарів, передбачає право експорту ліцензійної продукції.

Досить часто в якості особливої форми торгівлі ліцензіями на пільгових умовах використовується ліцензійний бартер. Вперше він виник в середині 70-х рр. ХХ століття і зараз стрімко розвивається. Бартерний обмін носить внутрішньофірмовий характер, що пов'язано з торгово-економічною стратегією головних суб'єктів процесу міжнародної передачі науково-технічних інновацій – ТНК.

Торгівля ліцензіями є основною формою науково-технічного обміну між розвиненими країнами. Найбільшого поширення в міжнародній практиці отримали

ліцензійні договори, які передбачають комплексний технологічний обмін з наданням інжинірингових послуг з промислової реалізації переданої технології й пов'язаного з нею ноу-хау. Такі договори допускають, як правило, надання ліцензіаром інженерно-консультаційних послуг з організації виробництва, що ліцензується, а також супутніх поставок обладнання, сировини, комплектуючих. У комплексному договорі зазначається також право вільного експорту продукції, що ліцензується, або його часткова чи повна заборона. Ці заборони використовуються ліцензіаром, щоб захистити себе від конкуренції з боку ліцензіарів.

Ноу-хау (дослівно – «знаю як») – узагальнюючий термін для незапатентованих комерційних і виробничих секретів, повністю або частково конфіденційних знань, даних технічного, економічного, управлінського фінансового характеру. Вони можуть бути незалежними по відношенню до патентів або містять інформацію, необхідну для їх використання. Така інформація характеризується науково-технічною та економічною цінністю, практичною доцільністю, повною або частковою конфіденційністю, відсутністю прямого захисту, і повною доступністю з часом.

Ноу-хау дозволяє поширювати технічні знання, практичний досвід на всі аспекти людської діяльності, якщо він має комерційну основу і є застосованим у виробничому процесі і професійній практиці. Ноу-хау може включати комерційні секрети, незапатентовані технологічні процеси, будь-яку інформацію виробничого й торговельного характеру, недоступну для широкого кола осіб.

Продаж ноу-хау частіш за все відбувається паралельно із укладанням ліцензійного договору. Він може доповнювати договори про технічне співробітництво, про надання консалтингових та інших послуг. Ринок патентів та ліцензій представлений в основному монополізованими фірмами, транснаціональними корпораціями (ТНК) та багатонаціональними корпораціями (БНК) [24].

Масштаби патентної активності є вагомим показником ефективності розвитку світового ринку інтелектуальної власності. Наразі на ринку об'єктів інтелектуальної власності реалізується значна кількість торговельних операцій, предметом яких є

патенти та ліцензії. Купівля ліцензії дозволяє знижувати рівень витрат на власні науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР). Кількість виданих патентів є ознакою інноваційної активності певної країни чи регіону, а збільшення обсягів патентування на світовому рівні приводить до посилення конкурентної боротьби [4, С. 22-23].

Частка нових знань, втілених у технології, устаткування, освіти кадрів, організацію виробництва в розвинених країнах, сягає від 70 до 85% ВВП. Їх трансформація у нематеріальні активи, частка яких в ринковій вартості багатьох компаній складає більш ніж 80%, втілюється у вигляді прав інтелектуальної власності. У деяких суб'єктів малого бізнесу інтелектуальна власність є найбільш цінним активом.

Інститут інтелектуальної власності передбачає: захист інтересів учасників інноваційного процесу; формування інноваційної культури; розширення інноваційної системи за рахунок інтеграції різних організацій; фіксування науково-технічних винаходів; стимулювання додаткових інвестицій і позиціонування себе на ринку; стимулювання виявлення особистісного потенціалу в інноваційному процесі тощо.

Галузі, засновані на інтелектуальній власності, відіграють важливу роль в економіці, оскільки вони забезпечують значний внесок у ВВП, у зайнятість населення, у пільгові надходження. Більшість секторів економіки, засновані на інтелектуальній власності, такі як сфера інформаційних та комунікаційних технологій, навіть в умовах світової фінансової кризи демонструють стійке зростання, що є стратегічно важливим для економіки держави.

Окрім того, інтелектуальна власність є засобом звільнення національної економіки від надмірної залежності від природних ресурсів, що сприяє її оздоровленню. Інтелектуальні ресурси, на відміну від більшості природних, є не тільки найбільш відновлювальними, але й такими, що примножуються при правильній державній політиці [20].

Ринок об'єктів інтелектуальної власності характеризується високою дохідністю та подвоєним характером об'єктів, які продаються. По-перше, об'єкти інтелектуальної власності є частиною ресурсного потенціалу фірми. Вони сприяють

випуску конкурентоспроможної, високотехнологічної продукції. По-друге, вони можуть бути самостійним предметом купівлі-продажу. Наприклад, при продажу будь-якого товару продавець отримує кошти і передає товар іншому власнику без права наступного отримання доходу. Якщо товар є об'єктом інтелектуальної власності, то завдяки своїй абстрактній формі вираження, він може обмінюватися необмежену кількість разів за грошову винагороду. Також, на відміну від матеріального товару, право користування об'єктом інтелектуальної власності може бути передано необмеженій кількості осіб відповідно до ліцензійного договору.

Доцільно також виокремити ряд відмінностей ліцензійних операцій від операцій купівлі-продажу товарів, які зводяться до наступного:

1. Винаходи та технологічний досвід з'являються без прямої орієнтації на ринок. Часто вони з'являються при удосконаленні власного виробництва, а інколи – навіть випадково. Відповідно, реалізація технологічних нововведень не є метою досліджень та розробок. Договір купівлі-продажу, на відміну від ліцензійного договору, реалізується для задоволення кінцевих потреб споживача.

2. Ліцензіар не має суто комерційного інтересу, він бажає забезпечити собі міцні позиції на іноземному ринку на основі встановлення довгострокових зв'язків з партнером, тобто на перший план виходить стратегічна ціль.

3. При ліцензійній угоді не відбувається остаточне відчуження об'єкта, на відміну від купівлі-продажу товару, оскільки за ліцензіаром залишається право власності на винахід і право на самостійне створення об'єкта ліцензії.

4. Ціна на ліцензії також формується особливим способом: перша частина являє собою плату за доступ до використання науково-технічних рішень, а друга складова – можливі витрати ліцензіата на створення аналогічних рішень.

5. При ліцензійній угоді з'являється можливість отримання доступу на закриті ринки, де існують високі ввізні мита або захисні бар'єри для імпорту товарів.

Таким чином, світова торгівля патентами і ліцензіями, об'єктами якої є результати науково-технічної діяльності, є однією із основних складових міжнародної торгівлі. Світова торгівля патентами і ліцензіями дає можливість купувати інновації, вартість яких приблизно в 10 разів нижча від вартості аналогічних

інновацій, але незапатентованих. Купівля ліцензій дозволяє знижувати рівень витрат на власні НДДКР та створювати конкурентоспроможну продукцію на основні запозичених технологій. На сьогодні більшість патентно-ліцензійних угод та операцій реалізуються країнами з високим рівнем економічного розвитку, які усвідомлюють їх роль і значення для економічного зростання. Сьогодні значний внесок у ВВП розвинених країн забезпечують галузі, засновані на інтелектуальній власності, яка є базисом для реалізації патентно-ліцензійних угод та виступає каталізатором інноваційного розвитку й зростання конкурентоспроможності країн на світовій арені.

1.2 Генезис світового ринку патентів та ліцензій

Сучасна світова економіка стрімкими темпами набуває орієнтації на знання, а інтелектуальна власність, як один із найбільш цінних ресурсів, розвивається і виходить на провідні позиції. Диверсифікація ринку патентів та ліцензій характеризується високим рівнем конкурентоспроможності та прибутковості: сьогодні продаж матеріального об'єкту відіграє другорядну роль поряд із продажем ідеї чи технології, втіленої в такий об'єкт. Дана тенденція з'явилась не одразу, а завдяки певним еволюційним процесам.

Розвиток міжнародного науково-технічного співробітництва сприяв виникненню і формуванню світового ринку технологій. До промислового перевороту для підприємців було більш вигідно використовувати винаходи на власних підприємствах і продавати вироблену на їх основі продукцію на ринку. Це дало початок зародженню ліцензійної торгівлі.

У світовій економіці постійно зростала кількість ТНК за рахунок виходу на світову економічну арену компаній середнього і навіть невеликого розміру. У XIX ст. у світі нараховувалось 70 тисяч ТНК та 850 тисяч їх філіалів. Материнські корпорації розташовувались в основному в розвинених країнах (50,2 тис.), а переважна більшість їх відділень та дочірніх фірм припадала на залежні країни (495 тис.).

Дана тенденція лише підтверджує економічне та політичне панування великих компаній. Більше половини світового промислового виробництва і понад 2/3 зовнішньої торгівлі припадає на декілька десятків ТНК, що контролюють 80% ринку патентів і ліцензій на винаходи та ноу-хау [5. С. 275-276].

Незважаючи на появу перших міжнародних ліцензійних угод в Європі і США ще в кінці XVIII ст. і подальший тривалий еволюційний період розвитку ліцензійної торгівлі між країнами, формування міжнародного ринку ліцензій в якості самостійного сектора світового ринку почалося лише в другій половині XX ст. Після закінчення Другої світової війни, під впливом науково-технічної революції, інтеграційних процесів і структурних зрушень у світовій економіці, тривалий еволюційний період розвитку технологічного обміну в світі змінився його стрімкою інтенсифікацією і швидким зростанням його обсягів.

В першу чергу це позначилося на темпах зростання світової торгівлі науковими знаннями, досвідом, промисловими зразками, товарними знаками та іншими об'єктами інтелектуальної власності і залученням до її обігу практично всіх країн світу. Якщо за весь еволюційний період розвитку міжнародної торгівлі ліцензіями (кінець XVIII - середина XX століття) річний обсяг валютних надходжень наблизився у 1950 році до 350 млн. дол. США за рік, то у 2004 році він склав 131,2 млрд. дол. США, тобто збільшився більш, ніж в 350 разів. Мабуть, не можна назвати інший сектор світового ринку, що зростає або зростає настільки стрімко [25].

З часом, розробка, забезпечення та дотримання основних засад патентної політики дедалі більшою мірою набувала поширення та контролювалась з боку найбільш впливових національних та міжнародних структур. Реформи у сфері патентування були розпочаті в Сполучених Штатах Америки наприкінці 1970-х років, пізніше, у 1982 році, була створена централізована судова система (до якої увійшов Апеляційний суд Федерального округу), яка сприяла зміцненню прав власників патентів у Сполучених Штатах. У 2002 році Урядом Японії було створено Стратегічну раду з інтелектуальної власності (ІВ) при прем'єр-міністрі з метою розробки національної стратегії в галузі інтелектуальної власності і реалізації

відповідної політики (стратегічна програма в галузі ІВ була затверджена в липні 2003 року).

У 1994 році була підписана Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ТРІПС), яка вважається важливою віхою у процесі гармонізації міжнародних зв'язків.

Основні зміни, які були втілені у патентних режимах США, Японії та Європи за два останні десятиліття, можна сформулювати наступним чином.

1. Широкі масштаби системи захисту інтелектуальної власності. Галузі, які раніше виходили за межі патентного захисту, сьогодні частково або повністю ним охоплюються. До них, передусім, належать: програмне забезпечення, методи ведення бізнесу і деякі винаходи, наближені до фундаментальної науки. Хоча відмінності ще залишаються між юрисдикціями, які важливі у бізнес-методах.

2. Сьогодні патенти забезпечують більш надійний захист, особливо у нових галузях техніки і технологій. Деякі з сучасних практик патентування у нових галузях можуть розширити захист для широкого спектру об'єктів, що були невідомими для патентних систем раніше, наприклад, використання генів.

3. Процедури подачі заявок стають дедалі більш гнучкими і менш витратними, особливо на міжнародному рівні. Декілька механізмів відстрочення подачі заявок і процедур експертизи в патентних відомствах трансформували початкове призначення патенту і дозволили винахідникам зберегти право на патент в зарубіжних країнах на більш тривалі періоди часу.

4. Питання прав власників патентів більш часто і більш серйозно обговорюються в суді. Крім того, відшкодування шкоди в патентних судових процесах будуть істотно зростати в подальшому.

5. Існування обмежень на використання з дослідницькою метою. Це означає, що умови застосування винятків щодо наукових досліджень можуть обмежуватися ще в більшій мірі в майбутньому [49].

Такі видатні економісти, як Макс Вебер і Дуглас Норт, припустили, що система інтелектуальної власності здійснила вагомий вплив на хід економічного розвитку. Проте, досі актуальні лишаються традиційні питання, зокрема, щодо того, чи забезпечують патенти і авторські права оптимальну охорону об'єктів інтелектуальної

власності. Протягом усієї своєї історії питання патентів і авторських прав пристосовувалися до технологічних інновацій, які були для них не менш значущими і більш спірними, ніж в двадцять першому столітті.

Економісти XIX ст. не були достатньо знайомі з питаннями щодо того, чи завдає рівність прав інтелектуальної власності у різних країнах збитку глобальному добробуту, чи приносить йому користь, і чи може піратство приносити користь країнам, що розвиваються. Зокрема, в XIX ст. і на початку XX ст. відбулися значні зміни в політиці щодо інтелектуальної власності, яка проводилась окремими країнами, що дозволяє економістам-історикам визначати наслідки різних правил і стандартів.

Далеко не всі розвинені країни в даний час серйозно розглядають питання про скасування встановленого законом захисту винаходів, проте в другій половині XIX ст. «суперечка про патенти» в Європі нашттовхнула захисників патентних прав проти руху аболіціоністів. Протягом короткого періоду часу аболіціоністи були досить впливовими, щоб отримати підтримку для скасування патентних систем у ряді європейських країн.

Аболіціоністи засновували свої аргументи на перевагах вільної торгівлі та конкуренції, і розглядали патенти як частину антиконкурентної і протекціоністської стратегії, аналогічної тарифам на імпорт. Вони стверджували, що замість спонсорованих державою монопольних нагород винахідники можуть отримати винагороду за допомогою альтернативних інструментів, таких як стипендії від уряду, платежі від приватного сектора або асоціації, створені з цією метою.

У 1863 році Конгрес німецьких економістів оголосив, що «патенти на винаходи шкідливі для загального добробуту»; і вказаний рух отримав найбільшу перемогу в Голландії, яка скасувала своє патентне законодавство у 1869 році. Швейцарські кантони не застосовували патентний захист до 1888 року з розширенням сфери охоплення у 1907 році.

У XIX ст. звичайною практикою була раціоналізація і відстоювання тісних зв'язків між торговою політикою, захистом і міжнародними законами, що стосуються інтелектуальної власності. Ці зв'язки були очевидні на філософському рівні і з точки

зору обов'язкових робочих вимог і положень, які давали дозвіл на імпорт патентовласнику. Наприклад, Паризька конвенція 1880 року розглядала питання про імпорт запатентованого продукту. Згідно із законодавством Франції, Мексики і Тунісу, такий імпорт призводив до анулювання патенту. Конвенція містить статтю, яка прямо виключала конфіскацію патенту за таких обставин, що змусило деяких французьких експертів стверджувати, що «закони про промислову власність ... будуть дійсно катастрофічними, якщо у них немає противаги в тарифному законодавстві». Рух за створення міжнародної патентної системи виявив той факт, що закони про інтелектуальну власність не існують у вакуумі, а є частиною комплексу прав, на які впливають інші закони та політики.

На сьогодні більшість патентів у світі реєструються резидентами розвинених країн, перш за все, з Японії і США. Країни, що розвиваються, у ХХІ ст. знаходяться під значним політичним тиском задля прийняття більш суворих патентних законів. Критики прав інтелектуальної власності вказують, у якості аргументів, на такі витрати, як монопольна рента і більш високі бар'єри для входу, адміністративні витрати, відрахування роялті в іноземні компанії і відсутність місцевих інновацій.

Інші дослідження, однак, мають більш оптимістичні результати щодо ролі патентів в економічному і соціальному розвитку. Вони припускають, що посилення захисту може стимулювати збільшення прямих іноземних інвестицій, розширення доступу до технологій і збільшення вигод від відкритості торгівлі. Більш того, як економічна історія, так і сучасні емпіричні дослідження показують, що більш сильні патентні права і більш ефективні ринки винаходів, дедалі більше сприяючи винахідливості простих громадян країн, що розвиваються, можуть сприяти підвищенню соціального і економічного добробуту [39].

Очевидно, що становлення міжнародної торгівлі ліцензіями було б неможливим без створення сучасної світової патентної системи. Особлива властивість винаходів приносити додатковий прибуток може бути забезпечена лише при збереженні монопольного права власності на них у продавців і покупців ліцензій. Тому власник винаходу може дозволити вихід своєї інтелектуальної власності на ринок в якості товару лише в тому випадку, якщо він володіє достатніми гарантіями збереження

монополії на цю власність. Правовим інструментом такого захисту є патентування винаходів, розвиток якого спричинив утворення в ХІХ столітті світової патентної системи.

Значним стимулом для розвитку міжнародної торгівлі ліцензіями стала науково-технічна революція. Взаємозв'язок НТР і міжнародного обміну ліцензіями підтверджується тим очевидним фактом, що найбільш швидкі темпи зростання і високі обсяги ліцензійної торгівлі характерні для країн з високим науково-технічним потенціалом (США, країни Західної Європи, Японія) та розвиненими наукомісткими галузями промисловості [21].

У період після Другої світової війни у світовому господарстві завершився процес формування світового ринку ліцензій як системи міжнародних економічних відносин між продавцями та покупцями об'єктів інтелектуальної власності, які мають спільні властивості революціонізувати кошти і процеси праці у сфері виробництва, а також у сфері обміну. За аналогією з ринками традиційних товарів, світовий ринок ліцензій має якісні характеристики, галузеву та географічну структуру, власні форми реклами, принципи ціноутворення, правові норми. У сфері ліцензійної торгівлі утворився і діє ринковий механізм, основними елементами якого є попит, пропозиція та ціна на предмети ліцензій.

Динамічний розвиток в післявоєнний період великих ТНК вплинув на характер розвитку міжнародної торгівлі ліцензіями. Материнські компанії ТНК здійснювали передачу дочірнім компаніям за кордоном нових технологій на основі ліцензії, використовуючи ці технології як основний засіб конкурентної боротьби з іншими фірмами. Сьогодні 20% продукції, виготовленої за кордоном у межах ТНК, випускається з використанням ліцензій материнських компаній. Міжнародна внутрішньофірмова торгівля ліцензіями становить більше 63% всіх операцій на світовому ринку ліцензій, а в США – приблизно 80% всього експорту ліцензій країни [25].

За період останніх двох десятиліть все більш відчутну роль на світовому ринку технологій та інших об'єктів інтелектуальної власності відігравали спеціалізовані посередницькі структури. Найбільшого розвитку цей вид економічної діяльності

отримав у США, де сукупний щорічний оборот компаній, що спеціалізуються на ліцензійних операціях з об'єктами інтелектуальної власності, останнім часом стійко перевищував 25 млрд дол. США [3].

Сучасний стан розвитку світового ринку ліцензій характеризується наступними особливостями:

1. Середньорічні темпи зростання міжнародної торгівлі ліцензіями у 3-4 рази перевищують темпи розвитку торгівлі традиційними товарами. Як наслідок, дана тенденція приводить до стійкого зростання обсягів ліцензійної торгівлі і частки загального та галузевого світового ринку ліцензій.

2. До характерних особливостей розвитку ринку ліцензій на сучасному етапі відносять прискорення процесу поширення ліцензійної торгівлі на нові країни світу, збільшення її концентрації у промислово розвинених країнах і наукомістких галузях виробництва, загострення боротьби на світовому ринку ліцензій між головними центрами – США, Західною Європою, Японією, а також посилення впливу транснаціональних корпорацій у даній сфері, відносно зростання витрат у більшості країн на купівлю ліцензій у порівнянні з витратами на НДДКР.

3. На світовому ринку ліцензій діє закон циклічного характеру ринкового виробництва, яке впливає на темпи розвитку ліцензійної торгівлі. У другій половині ХХ ст. під дією кризових процесів у країнах з ринковою економікою темпи розвитку ліцензійної торгівлі знизились, але її обсяги в порівнянні з попередніми не знижувались. Варто зазначити, що світова і фінансова кризи, що почались у 2008 році, негативно позначились на обсягах і темпах розвитку світової торгівлі ліцензіями у найближчі роки.

4. Міжнародна торгівля ліцензіями зосереджена, переважно, у промислово розвинених країнах. Під дією економічних, політичних й географічних факторів у світовому господарстві сформувалися основні центри міжнародної торгівлі ліцензіями: США, країни Західної Європи, Японія, Австралія і Нова Зеландія, а в останні роки – також країни, що розвиваються.

5. Визначальною характеристикою світового ринку ліцензій, у порівнянні з іншими ринками, є його універсальність та зв'язок з іншими галузями виробництва.

Але розвиток галузевих ринків ліцензій відбувається нерівномірно, при цьому найбільш високі темпи розвитку зосереджені в наукоємних галузях, таких, як електроніка, машинобудування, хімія, нанотехнології, гена інженерія, ракетно-космічна галузь, легка і харчова промисловості тощо.

б. На розвиток сучасної світової торгівлі ліцензіями впливають процеси монополізації та міжнародної інтеграції виробництва, створення широкої мережі транснаціональних корпорацій. Під їх впливом виникло формування нового напрямку обміну ліцензіями – міжнародної внутрішньофірмової ліцензійної торгівлі, частка якої складає більше 60% всіх операцій на світовому ринку ліцензій [25].

Економічне зростання, в основному, зумовлено зростанням продуктивності, що, в свою чергу, прискорюється під впливом нових технологій. У сучасному світі інновації дедалі частіше розробляються в результаті координації зусиль винахідників з різних компаній і країн світу. Проте, протягом більш ніж 50 років продуктивність зростала повільними темпами, у значній мірі через прогалини у правилах торгівлі, меркантилізм інтелектуальної власності, що реалізовувався за допомогою «примусової передачі технології» і послаблення національних патентних систем [55].

У процесі розвитку інноваційної діяльності з'явилися різні форми реалізації технологій на світовому ринку. У проекті «Міжнародного кодексу поведінки в галузі передачі технології», розробленому в межах ЮНКТАД, був сформульований перелік угод, що укладаються при:

- передачі, продажу та наданні за ліцензіями всіх форм промислової вартості (виключення становлять товарні і фірмові знаки);
- наданні технологічних знань, необхідних для купівлі та використання устаткування;
- промисловому і технічному співробітництві;

Доповненням до цього переліку є також окремі форми угод, що можуть укладатися при:

- передачі технології в межах науково-технічної і виробничої кооперації (як на контрактній основі, так і при створенні змішаних товариств) у випадку об'єднання науково-технічного потенціалу кожної зі сторін із стабільним обміном технологіями;

- наданні інжинірингових послуг, таких як підготовка проектів, техніко-економічні консультації, будівельний нагляд, проведення випробувань тощо;
- передачі технології в межах інвестиційного співробітництва, в процесі якого відбувається передача технологічних знань через консультації та навчання спеціалістів [21].

Інновації та технології є основними рушіями світової економіки, а інтелектуальна власність є життєво важливим інструментом захисту та розвитку цієї екосистеми. Підтримуючи інновації, ми створюємо стимули для НДДКР, надаючи фірмам можливість сформувати новий потік доходів для подальшого економічного розвитку. Роль науково-технічного обміну з часом лише продовжує зростати та трансформуватися, охоплюючи все більше сучасних тенденцій. Світовий ринок патентів і ліцензій пройшов свій шлях розвитку, змінюючись під впливом екзогенних та ендогенних факторів.

Таким чином, світовий ринок патентів та ліцензій характеризується еволюційним характером розвитку. Під впливом політичних та економічних факторів він протягом тривалого часу змінювався та трансформовався, перш ніж набув своїх сучасних ознак. Сьогодні провідну роль на світовому ринку патентів та ліцензій відіграють продукти інтелектуальної діяльності, попит на які прискорює технологічний обмін. За сучасних умов розвитку світової економіки світовий ринок патентів та ліцензій найбільш ефективно функціонує в умовах доступності й прозорості, що дозволяє новаторам реалізовувати свій інтелектуальний потенціал та стимулювати економічне зростання.

1.3 Організація світової торгівлі патентами і ліцензіями в сучасних умовах світогосподарського розвитку

Світовий ринок технологій являє собою систему міжнародних економічних відносин у сфері обміну науково-технічними знаннями. Його формування і функціонування стало каталізатором розвитку патентно-ліцензійної торгівлі, яка є основною формою світової торгівлі технологіями. Її предметом є патентні та

безпатентні ліцензії на передачу винаходів, передових технологій, технологічного досвіду, промислової власності, технічних та комерційних знань, товарних знаків. В основі операцій з обміну патентами та ліцензіями знаходиться охорона винаходів за допомогою патентного законодавства, яке надає власникові прав монопольне право на використання винаходу. Це монопольне право полягає в тому, що протягом терміну дії патенту тільки його власник має право на виготовлення, використання і продаж товарів, у яких втілений даний винахід, або використовувати певні методи і способи виробництва запатентованої продукції [23].

У світовій практиці все частіше використовуються ліцензійні угоди, які передбачають комплексну передачу декількох патентів та пов'язаних з ними ноу-хау. Найчастіше вони використовуються в інжинірингу, при організації ліцензійного виробництва, що супроводжується постачанням обладнання та сировини. У таких угодах ліцензіар, щоб захистити себе від конкуренції ліцензіатів, передбачає право експорту ліцензійної продукції.

Досить часто в якості особливої форми торгівлі ліцензіями на пільгових умовах використовується ліцензійний бартер. Вперше він виник у середині 70-х рр. ХХ століття і зараз стрімко розвивається. Бартерний обмін носить внутрішньофірмовий характер, що пов'язано з торговельно-економічною стратегією головних суб'єктів міжнародної передачі науково-технічних інновацій – ТНК.

Ноу-хау дозволяє передавати технічні знання та практичний досвід у всіх аспектах людської діяльності, за умови, якщо володіє ознаками комерційної сутності і застосовується у виробничому процесі і професійній практиці. Ноу-хау може включати комерційні секрети, незапатентовані технологічні процеси, будь-яку інформацію виробничого і торговельного характеру, недоступну широкому загалу. Його продаж найчастіше здійснюється паралельно з висновком ліцензійної угоди, яка може передбачатися в договорах про технічне співробітництво, про надання консалтингових та інших послуг [18].

Аналіз сучасний стану світової ліцензійної торгівлі дозволяє виділити групи країн залежно від їх часті у світовому ліцензійному обміні.

1. Промислово розвинені країни з домінуючим експортом ліцензій. Зокрема, сумарні витрати на НДДКР в США перевищують аналогічні витрати у Великобританії, Німеччині, Японії, Франції та Італії, разом узятих. Держава бере на себе переважну частину витрат на проведення фундаментальних наукових досліджень.

2. Промислово розвинені країни, у яких переважає експорт ліцензій (Великобританія, Швейцарія). Торгівля ліцензіями в Швейцарії базується на спеціалізації у виготовленні високоякісної продукції для машинобудування, приладобудування, електротехніки, на створенні великої кількості філій і дочірніх компаній великих фірм при відносно невеликих можливостях промислового використання нових технологій.

3. Промислово розвинені країни з переважаючим імпортом ліцензій – споживачі науково-технічних досягнень;

4. Країни, що розвиваються з імпортно-експортною орієнтацією – Аргентина, Бразилія, Мексика, Індія, Туреччина. Їх експорт зорієнтований в основному на сусідні країни.

5. Країни, що розвиваються з імпортною орієнтацією – Таїланд, Алжир, Панама. Вони здійснюють закупівлю нових технологій переважно у вигляді супутніх ліцензій при будівництві промислових об'єктів.

6. Країни, що розвиваються з епізодичним характером ліцензійної торгівлі – найменш розвинені країни [26].

Доцільно також розглядати ліцензування на сучасному етапі його розвитку як інструмент для зростання бізнесу. Його використовують як великі, так і малі фірми. Сучасний бізнес має значну кількість прикладів багаторазового використання ліцензій. Деякі фірми використовують ліцензування як захисний механізм з метою отримання контролю над технологією або продуктом, що може забезпечити їм високий рівень конкурентоспроможності на ринку. При цьому, зазначені фірми можуть сплачувати значні суми за ексклюзивні ліцензії [47].

Центральне місце у світовій торгівлі ліцензіями сьогодні належить промислово розвиненим країнам. На їх частку припадає 80% світового експорту ліцензій і понад

70% середнього оціночного обсягу світової торгівлі ліцензіями. В цілому, надходження від продажу ліцензій за кордон перевищують 30 млрд дол. США на рік. Оціночна ж вартість продукції, що випускається в різних країнах світу за іноземними ліцензіями, перевищує 500 млрд дол. США на рік.

Друге місце в експорті ліцензій посідають країни Західної Європи, що мають визначальні переваги у фармацевтиці, металургії та металообробці, текстильній та хімічній галузях. В імпорті ліцензій з середини ХХ століття і до сьогодні провідні позиції посідає Японія. Збільшення витрат на НДДКР і розробку придбаних винаходів дозволило країні у 80-ті роки суттєво активізувати експорт ліцензій і зайняти за цим показником 5-е місце в світі. Протягом багатьох десятиліть США є лідером ліцензійної торгівлі, головним чином в електротехнічній, хімічній та машинобудівній галузях.

Географічна віддаленість Австралії і Нової Зеландії від промислово розвинених регіонів світу дозволила їм зосередитись на активізації ліцензійної торгівлі порівняно з експортом товарів і послуг. В результаті, за останні 15 років експорт та імпорт патентів і ліцензій цих країн зріс відповідно у 12 і 4,2 рази.

На частку країн, що розвиваються, у міжнародній торгівлі ліцензіями припадає менше 20%, що пояснюється як незначною місткістю їх технологічного ринку, так і відносно невисоким рівнем експортованих технологій. Важливим фактором розвитку ліцензійної торгівлі в даній групі країн є стрімке розширення інвестиційного будівництва, в ході якого через відповідні ліцензії передаються технологічні знання.

Найбільшими імпортерами патентів і ліцензій в цій групі країн є Таїланд і Аргентина. Експорт технологій країни, що розвиваються (Аргентина, Бразилія, Колумбія), почали лише в середині 60-х років ХХ століття.

Місце колишніх соціалістичних країн на світовому ринку ліцензій визначити складно через відсутність повних статистичних даних. Слід мати на увазі, що участь тієї чи іншої країни у міжнародній торгівлі ліцензіями залежить від стратегії інноваційного розвитку, яку вона використовує. У сучасних умовах обмін технічно складною продукцією став ядром світової торгівлі: її питома вага в порівнянні з

початком ХХ століття зростає у 4 рази і до середини 90-х років становила майже 40% світового експорту [27].

Сьогодні найбільша кількість патентів належить великим світовим корпораціям, продукція яких присутня практично в усіх країнах світу. Найбільш поширеним у світі є патент на винахід. Світові патенти видаються на основі однієї з найбільш важливих угод в галузі патентного права – Договору про патентну кооперацію (Patent Cooperation Treaty – РСТ). Даний документ поширюється на країни, зазначені у міжнародній заявці, що подається за єдиною процедурою договору, який дозволяє здійснювати запит щодо патентної охорони одночасно у ряді країн шляхом подання єдиної міжнародної заявки замість декількох окремих національних або регіональних патентних заявок [2, С. 17-18].

Як правило, після видачі патенту його власник має виключне право перешкоджати комерційному використанню винаходу іншими особами без його дозволу на території країни або регіону протягом терміну патентної охорони. Крім того, власник патенту має право передавати право на свій винахід і укладати договори про видачу ліцензій на його використання. Такі ліцензії вважаються «добровільними».

Проте, за певних обставин компетентний національний орган має право видавати третім сторонам так звані «примусові» або «недобровільні» ліцензії, що дозволяють використовувати винахід протягом терміну дії патенту без дозволу патентовласника. Видача примусової ліцензії, зокрема, означає, що суд або інший компетентний орган видає фізичній особі або організації, які не є власниками прав, спеціальний дозвіл виготовляти, продавати, імпортувати вироби або використовувати об'єкт, що охороняється патентом за певних обставин. Умови, яких потрібно дотримуватись при видачі таких ліцензій, передбачені міжнародними договорами [34].

Закріплені у законодавстві різних країн цілі суспільної політики, що знаходяться в основі конкретних положень про видачу примусових ліцензій, можуть відрізнятися в залежності від підстав, передбачених відповідними законами. Деякі з них наведені в Таблиці 1.1.

Цілі та завдання примусових ліцензій

Цілі примусових ліцензій	Основні завдання примусових ліцензій
Забезпечення інтересів суспільства	Запатентований винахід має сприяти розвитку технічному, економічному та суспільному розвитку. Обмеження використання винаходу є неможливим
Забезпечення балансу інтересів	Метою примусової ліцензії є створення належного рівня рівноваги в системі промислової власності шляхом застосування засобів, що обмежують права при наявності певних інтересів вищого порядку, запобігання антиконкурентним або іншим діям власників патентів, що не відповідають суспільним інтересам
Припинення зловживання правами	Примусові ліцензії забезпечують максимально можливе практичне застосування запатентованих винаходів та реалізацію патентних прав без шкоди для розвитку промисловості та комерційної діяльності в державі.
Особливі цілі державного регулювання, пов'язані з охороною здоров'я населення	Мета державного регулювання полягає у підвищенні доступності фармацевтичної продукції для вирішення проблем в галузі охорони здоров'я, характерних для багатьох країн, що розвиваються і країн з низьким рівнем розвитку.

Примітка. Складено автором на основі [34].

В основі патентної системи знаходяться принципи прозорості і відкритості. Її функціонування передбачає надання суспільству доступу до великого обсягу правової, адміністративної та технологічної інформації у доступному форматі. Наприклад, винаходи, пов'язані з використанням нових мікроорганізмів (котрі не є загальнодоступними), можуть супроводжуватися конкретними труднощами з точки зору їх розкриття, оскільки нерідко відтворення такого винаходу неможливо забезпечити тільки за допомогою письмового опису, тобто без надання доступу до таких мікроорганізмів. У подібних випадках відповідний мікробіологічний матеріал може бути депонований у Міжнародному депозитарному органі у відповідності до Будапештського депозитарного договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності [12].

На сьогоднішній день достатньо важливим залишається питання включення національних патентних систем до торговельної системи як розвинених країн, так і країн, що розвиваються. У результаті цього може розширитись спеціалізація винахідників і, як наслідок, прискоритись зростання продуктивності. Однак, відповідно до чинних домовленостей, держави-члени Світової організації торгівлі не

задовольняють претензії іноземних винахідників на власні винаходи. Більше, ніж будь-коли, світу потрібні нові межі торгових правил, щоб полегшити обмін людськими ідеями через кордони [55].

Зарубіжні дослідження вказують на те, що хоча національні інститути захисту прав інтелектуальної власності мають важливе значення, їх роль у загальному економічному розвитку країн не варто переоцінювати. Самі по собі вони не є інструментами руху и носять суто регуляторний характер. Для представників наукової спільноти патентування власних розробок не має обов'язкового характеру. Працюючи, в основному, у фундаментальній науці, вони створюють міцну базу для нових технологій, яка в перспективі може стимулювати виникнення нових підприємств і галузей після технологічного прориву [2, С. 17-18].

Під час захисту інновацій за допомогою патентів фірми стикаються з компромісом між розкриттям інформації та отриманням тимчасової монополії на комерціалізацію власних винаходів. Оскільки розкриття інформації може допомогти конкурентам розвивати інновації на основі аналогічного технологічного підходу, фірми можуть вирішити зберігати свої винаходи у таємниці. Теоретичні дослідження показують, що вибір між патентуванням та секретністю залежить від різноманітних факторів, включаючи силу інструментарного захисту, характер інновацій та простоту імітації, а також структуру ринку, можливості фірми та стратегії конкурентів.

Захист патентних прав, як зазначалося раніше, посідає важливе місце в системі світової торгівлі патентами та ліцензіями. Проте, не варто залишати осторонь таке питання, як зобов'язання щодо надання стандартних патентних прав з боку дослідника. Саме ці права відіграють одну із ключових ролей при укладанні торговельного договору.

Емпіричні дослідження часто виявляють, що фірми віддають перевагу секретності патентування і вважають його ефективним. Хоча багато теоретичних досліджень розглядають патентування та секретність як замітники одне одного. Однак, фірми можуть обирати обидві стратегії на рівні інновацій, захищаючи деякі елементи технології за допомогою патентів та зберігаючи інші в таємниці. Наприклад, якщо інновації включають як кодифіковані, так і секретні знання, фірми

можуть патентувати кодифіковані знання та зберігати нерозголошені в секреті. Фірми можуть також поєднувати патентування та секретність таким чином, щоб вони могли зберігати кодифіковану частину винаходу в таємниці, маючи при цьому можливість подальшого патентування винаходу.

Фірми поєднують секретність та патентування, коли ступінь патентного захисту у їхньому секторі високий, коли технологічна невизначеність висока та коли їх інновації мають більш високий ступінь новизни та потребують значних фінансових вкладень. Крім того, новатори, які співпрацюють з науково-дослідними структурами (університети та інші дослідницькі організації), скоріше покладаються на секретність та патентування. Новостворені фірми, а також великі фірми мають більшу схильність до дотримання цієї стратегії захисту [46].

Значення нематеріальних активів та об'єктів інтелектуальної власності в сучасній економіці складно переоцінити. Комп'ютерні технології стали драйвером розвитку більшості галузей економіки, а значна частина винаходів у різних сферах реалізується за допомогою створення програмного забезпечення. Практика і тонкощі патентування комп'ютерних програм і методів ведення бізнесу становлять особливий інтерес для інноваційної компанії.

Однією із найважливіших комп'ютерних технологій останнього десятиліття став блокчейн (ланцюжок блоків). Ряд технологій, об'єднаних в цьому понятті, потенційно поширилися на всі сфери сучасної економічної діяльності, дозволяючи кардинально змінити умови ведення бізнесу в них.

Незважаючи на всі юридичні нюанси і формальності, патентування програмного забезпечення залишається драйвером інноваційного процесу: згідно з даними ВОІВ, у 2016 році в світі було подано найбільше патентних заявок, що відносяться до комп'ютерних технологій. Крім того, у 2017 році почала зростати кількість компаній у світі, які активно патентували рішення в галузі технології блокчейн, а у 2018 році така активність змістилася в галузі, що об'єднуються поняттям «штучний інтелект». Все це дозволяє припустити, що патенти на алгоритми і програми стають можливими, хоча це суперечить традиційним принципам, що лежать в основі патентної системи.

Розвиток штучного інтелекту приводить до того, що комп'ютерам стає під силу створювати патентоспроможні об'єкти, і такі прецеденти вже мали місце. Незважаючи на те, що в більшості випадків комп'ютери використовуються лише для технічних розрахунків і втілення винаходів на практиці, а творчий акт залишається за людиною, вже існують окремі успішні випадки генерації комп'ютером патентоспроможних об'єктів без втручання людини.

Варто додати, що незважаючи на безумовну необхідність внесення змін до традиційної парадигми патентної системи, яка обумовлена вже досягнутим і зростаючим надалі рівнем впливу комп'ютерних технологій на всі аспекти впровадження інновацій, слід обов'язково враховувати можливі ризики проведення будь-яких серйозних спроб змін. Тільки зважені і вивірені зміни здатні подолати відставання інститутів промислової власності на тлі безперервного технологічного розвитку без негативних наслідків для винахідників і суспільства в цілому, зберегти і примножити позитивний вплив патентної системи [32].

Щодо тенденцій на світовому ринку патентів і ліцензій, то особливої уваги заслуговує конкуренція її об'єктів у окремих галузях. Обладнання медичного призначення, електроприбори, цифровий зв'язок – усі ці галузі є підтвердженням посилення рівня нових технологій. Підприємства, що працюють у даних сферах намагаються бути гнучкими та швидко реагувати на будь-які зміни, покращуючи власну продукцію [4, С. 22-23].

Торгівля патентами та ліцензіями є найбільш поширеною формою передачі науково – технічних знань на ринку технологій, так як покупка ліцензій знижує рівень витрат на власні науково - дослідні та дослідно – конструкторські роботи (НДДКР) в 4-5 разів, а економічний ефект від використання ліцензій покриває витрати на їх покупку більш, ніж в 10 разів. Міжнародні ліцензійні угоди дозволяють закордонним підприємствам виготовляти продукцію на конкретному ринку. Торгівля об'єктами інтелектуальної власності є новою ланкою економічних зв'язків, найголовніша функція якої – активна участь у технологічному обміні.

Таким чином, організація світової торгівлі в сучасних умовах продовжує вдосконалюватися та набувати нових їй властивостей. Однією з головних умов

підвищення конкурентоздатності вітчизняних виробників на світових ринках є налагодження науково-технічного розвитку до рівня основних конкурентів або майбутніх партнерів.

Висновки до розділу 1

Світова торгівля патентами і ліцензіями, об'єктами якої є результати науково-технічної діяльності, є однією із основних складових міжнародної торгівлі. Світова торгівля патентами і ліцензіями дає можливість купувати інновації, вартість яких приблизно в 10 разів нижча від вартості аналогічних інновацій, але незапатентованих. Купівля ліцензій дозволяє знижувати рівень витрат на власні НДДКР та створювати конкурентоспроможну продукцію на основі запозичених технологій. На сьогодні більшість патентно-ліцензійних угод та операцій реалізуються країнами з високим рівнем економічного розвитку, які усвідомлюють їх роль і значення для економічного зростання. Сьогодні значний внесок у ВВП розвинених країн забезпечують галузі, засновані на інтелектуальній власності, яка є базисом для реалізації патентно-ліцензійних угод та виступає каталізатором інноваційного розвитку й зростання конкурентоспроможності країн на світовій арені.

Світовий ринок патентів та ліцензій характеризується еволюційним характером розвитку. Під впливом політичних та економічних факторів він протягом тривалого часу змінювався та трансформовався, перш ніж набув своїх сучасних ознак. Сьогодні провідну роль на світовому ринку патентів та ліцензій відіграють продукти інтелектуальної діяльності, попит на які прискорює технологічний обмін. За сучасних умов розвитку світової економіки світовий ринок патентів та ліцензій найбільш ефективно функціонує в умовах доступності й прозорості, що дозволяє новаторам реалізовувати свій інтелектуальний потенціал та стимулювати економічне зростання.

Організація світової торгівлі в сучасних умовах продовжує вдосконалюватися та набувати нових її властивостей. Однією з головних умов підвищення конкурентоздатності вітчизняних виробників на світових ринках є налагодження науково-технічного розвитку до рівня основних конкурентів або майбутніх партнерів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СВІТОВОГО РИНКУ ПАТЕНТІВ ТА ЛІЦЕНЗІЙ

2.1. Оцінка регуляторних механізмів на світовому ринку патентів та ліцензій

Патенти та ліцензії набувають виняткового значення в інноваційній економіці. Створення сучасної наукомісткої продукції, продаж її на закордонних ринках та захист від конкурентів неможливі без застосування регуляторних механізмів. У жорстких умовах конкуренції на світовому ринку об'єкти інтелектуальної власності перетворилися на особливий актив, ефективне управління яким часто стає чи не єдиною можливістю подальшого зростання, збільшення доходів і вартості компаній.

Не випадково даний вид активу, як особливий товар, дедалі більше цікавить професійних інвесторів, не пов'язаних безпосередньо з процесом створення інтелектуальних цінностей, але готових використовувати капіталізовану вартість для отримання матеріальної вигоди. У той же час, нематеріальна природа інтелектуальних активів викликає певні труднощі, що виникають в процесі їх ідентифікації, інвентаризації та використання у господарському обігу, оскільки перераховані заходи призначались в традиційній фінансовій системі індустріальної економіки для операцій з матеріальними активами.

Інноваційна економіка вимагає нового підходу до інтелектуальних активів як з боку їх власників, так і з боку ринкових посередників, покликаних здійснювати структурування, операційне та консультаційне обслуговування угод, вторинне використання об'єктів інтелектуальної власності у формі ліцензування та субліцензування, розробку і виведення на ринок нових фінансових інструментів, забезпечених інтелектуальними активами і побудованих на базі їх поточної оцінки, участь в угодах інституційних інвесторів. Тож усі вищепераховані процеси вимагають регулювання за допомогою певних механізмів [10].

Інтелектуальна діяльність – це сфера духовного відтворення, що включає у себе науку, культуру, освіту, моральність і ідеологію, яка відіграє ключову роль у розвитку суспільства, у переході від однієї історичної доби до іншої, у підвищенні конкурентоспроможності і ефективності економіки. В інтелектуальній власності закладений потенціал розвитку інноваційного оновлення суспільства, зростання продуктивності праці, задоволення потреб населення країни і світу.

Ринок інтелектуальної власності є найбільш монополізованим і глобалізованим з усіх світових ринків. Лівову частку доходів від інтелектуальної власності (понад 98%) привласнюють країни з високим рівнем доходів та зареєстровані в них ТНК.

Динаміка інтелектуальної сфери визначається притаманними їй закономірностями.

Першою такою особливістю є випереджаючий розвиток в порівнянні з іншими видами діяльності, оскільки результати інтелектуальної діяльності знаходяться в основі розвитку і трансформації цих сфер. Другою особливістю є циклічні коливання різної тривалості і глибини, періодичні кризи, які стають імпульсом для хвилі наукових відкриттів і значущих винаходів, що знаходяться в основі базисних інновацій. І, по-третє, як довів Н. Кондратьєв, зміна великих циклів кон'юнктури і вихід з кризи, що супроводжує цю зміну, починається з хвилі наукових відкриттів і значущих технічних винаходів, що стає вихідним пунктом для інноваційно-технологічної революції, початку висхідної хвилі чергового великого циклу кон'юнктури.

Ринок інтелектуальної власності здійснює три взаємопов'язані і логічно послідовні функції: підвищення науково-технологічного рівня виробництва і економіки в цілому; на цій основі забезпечується зростання конкурентоздатності і темпів економічного зростання та юридично-правове оформлення цього процесу. Односторонній нормативно-правовий підхід до проблематики інтелектуальної власності при ігноруванні науково-технологічних і економічних наслідків їх функціонування веде до досить небезпечних наслідків для економіки.

Нарешті, слід відзначити ще одну закономірність динамічного розвитку науки, техніки та інтелектуальної власності. У періоди науково-технологічних революцій

відбувається зміна світових лідерів. У промисловій революції кінця XVIII – початку XIX століття світовим лідером була Англія, а з кінця XIX століття, в період третього циклу Кондратьєва, лідерство перейшло до США. У 1950-1960-і рр. XX століття світовими лідерами за рівнем винахідницької активності стали Японія і СРСР: їм належало по 33% патентних заявок від резидентів в світі, тоді як країнам Європи – 19,8%, а США – 12,4%.

Ці закономірності яскраво проявилися з кінця XX століття. Спостерігалася криза інтелектуальної сфери – науки, освіти, культури – як найважливіша частина глобальної кризи. При зміні світових цивілізацій настали технологічні та економічні кризи.

Участь держави є невід’ємною складовою у досягненні, визначених у державній інноваційній політиці цілей і завдань. Діяльність даного механізму у значній мірі залежить від ефективності використання інтелектуальної власності. І тут надзвичайно важливо визначити, який інститут державного рівня займається питаннями управління інтелектуальною власністю, в тому числі економічними аспектами.

У ряді країн ці питання перебувають у компетенції конкретного міністерства або відомства, наприклад, Патентного відомства (Греція, Чорногорія) або Міністерства економіки (Вірменія). Однак, у більшості випадків питання управління і економіки інтелектуальної власності знаходяться в компетенції декількох державних органів, зокрема:

- Патентне відомство, Міністерство економіки та Міністерство торгівлі (в Румунії);
- Міністерство індустрії і нових технологій та Міністерство юстиції (у Казахстані);
- Агентство інвестицій та розвитку та Міністерство культури (у Литві та Латвії);
- Академія наук та Агентство з інновацій і передачі технологій (у Молдові);
- Організація розвитку малого і середнього бізнесу SMEs та Міністерство охорони здоров'я (у Туреччині);

- Патентне відомство, Міністерство економічного розвитку та Міністерство освіти і науки (у Російській Федерації).

В Угорщині економічними питаннями займається патентне відомство, а питання, пов'язані з управлінням інтелектуальною власністю підприємств знаходиться в компетенції державного агентства НІРАVilon. Дане агенство було засновано Патентним відомством Угорщини і займається питаннями формування і управління портфелем інтелектуальної власності окремих компаній.

Дане положення збігається з тенденціями міжнародної практики управління інтелектуальною власністю. Дійсно, управління інтелектуальною власністю – це складний і багатофакторний процес, який вимагає об'єднання зусиль різних державних органів, наукових центрів і фондів. Але при цьому існує необхідність у чіткому поділі сфер впливу і зон відповідальності кожного учасника цього процесу, з одночасним підвищенням рівня координації зусиль та результатів.

Для забезпечення координації зусиль та отримання максимальних результатів у сфері інтелектуальної власності у розвинених країнах світу на державному рівні впроваджена національна стратегія інтелектуальної власності. Щодо ресурсів, які виділяються на розробку державної стратегії інтелектуальної власності, то респондентами вказуються федеральні і регіональні бюджетні кошти, позабюджетні кошти та кошти окремих фондів. Окрім того, розробка і реалізація окремих положень стратегії здійснюються у межах співпраці із Всесвітньою організацією інтелектуальної власності. Важливим інструментом, що дозволяє підвищити ефективність реалізації розробленої стратегії є постійний контроль за ходом її виконання [37].

Легальне використання прав на об'єкти інтелектуальної власності є можливим лише за умови їх ліцензування. У світовій практиці обміну науково-технічними досягненнями застосовується така усереднена форма правовідносин, як ліцензійний договір. З урахуванням цього, протягом останніх 50-ти років торгівля ліцензіями набула широкого поширення [9, С. 142-143].

Механізм ліцензування прав інтелектуальної власності (ПІВ) має вирішальне значення для досягнення масштабного та швидкого поширення інновацій. Загалом,

ліцензування базується на трьох поняттях: правовий захист, додаткове просування (промо) та дохід. Захист полягає у тому, що власник бренду, будучи його єдиним власником, дає право використовувати його тільки на конкретній території, у конкретний час і щодо конкретної групи товарів. Промо дозволяє поширювати бренд у різних нішах, нових товарних категоріях та ринках. Дохід – це отримання прибутку власником від використання його бренду у вигляді відрахувань (роялті) за його використання. Для виробників продукції ліцензування є, в першу чергу, механізмом для збільшення продажів.

Доцільно розглядати ліцензування і в якості маркетингового інструменту, який здатний приносити вигоду всім учасникам процесу: власникам інтелектуальної діяльності, їх представникам, ліцензіатам, їх партнерам, продавцям та покупцям. А ліцензійні договори, окрім передачі технічних знань, відображають цілий комплекс взаємовідносин, таких як: фінансові, промислові, організаційні аспекти тощо.

Важливо додати, що ліцензування наразі існує, як одна із форм підприємницької діяльності. Ліцензія – це офіційний документ, що підтвержує право на ведення вказаної у ньому діяльності на визначений термін з дотриманням норм та стандартів [6, с. 441].

Обов'язкове ліцензування є своєрідним механізмом регулювання ринку патентів і ліцензій. Проте, дане явище не є досить розповсюдженим в Європі. З точки зору власника патенту, примусова ліцензія може здаватися радикальною, хоча може бути необхідністю з боку суспільних інтересів, наприклад, коли йдеться про рятівні винаходи. Обов'язкові ліцензії надаються на обмежених умовах із суттєвим судовим або адміністративним контролем.

Численні обґрунтування та умови ліцензування переважно базуються на міжнародних угодах, регіональному та національному законодавстві. Паризька конвенція визнає компетенцію країн щодо надання примусових ліцензій для запобігання зловживанням, які можуть бути наслідком недіючого винаходу. Десятиліттям пізніше країни СОТ уклали Угоду ТРІПС, яка встановлює подальші правила, що застосовуються до примусових ліцензій, зокрема, підстави для їх надання.

Більшість європейських країн інтегрували режим надання примусових ліцензій у своє законодавство у галузі інтелектуальної власності. Рішення компетентних органів здебільшого залежать від процесуальних норм, що приводять до надання примусової ліцензії, оскільки це залежить від національних цивільних або адміністративних процедур [41].

Примусові ліцензії умовно можна поділити на дві великі категорії: ліцензії, що видаються за рішенням суду на вимогу третіх осіб, і ліцензії, що видаються урядом країни (цей механізм в англійській літературі має назву «government use», або «government use order»). Важлива відмінність, окрім порядку видачі, полягає в тому, що у разі надання прямої ліцензії судом, ініціатором є третя особа, а в разі урядового використання – держава. Також можна поділити примусові ліцензії на дві категорії в залежності від того, який порядок використовується – адміністративний або судовий. Адміністративний порядок, як правило, застосовується при використанні урядом, а також іноді за запитом третіх осіб ліцензію може видати компетентний орган (наприклад, антимонопольне відомство). За видачою примусової ліцензії до суду можуть звертатися різні особи, в тому числі і уряд, залежно від того, яке формулювання міститься у національному законодавстві.

Логічно припустити, що для видачі примусових ліцензій в законі повинні бути прописані чіткі критерії, щоб уникнути довільного застосування даного механізму. В Угоді ТРІПС, в пункті 5b зазначено, що країни можуть самостійно вирішувати, за яких обставин розглядати питання видачі примусової ліцензії. Схоже формулювання міститься і в статті 5А Паризької конвенції: «Кожна країна Союзу має право вжити законодавчих заходів, що передбачають видачу примусових ліцензій, для запобігання зловживань, які можуть виникнути внаслідок здійснення виключного права, наданого патентом, наприклад, у разі невикористання винаходу».

Щодо основних пунктів Статті 31 Угоди ТРІПС, то у найбільш важливих її пунктах щодо використання примусової ліцензії зазначено, що перед тим, як видати даний від ліцензій, необхідно протягом так званого «розумного» періоду часу спробувати домовитися з патентовласником. Разом з тим, в тексті перераховані ситуації, коли ця потреба може не дотримуватися. До таких ситуацій належать:

надзвичайні обставини та інші екстрені ситуації, випадки некомерційного використання в інтересах держави, а також з метою усунення антиконкурентної практики.

Примусова ліцензія повинна бути невиключною і видаватися переважно для потреб внутрішнього ринку (тобто не менше 51% продукту повинно йти на внутрішній ринок). Рішення про примусові ліцензії слід скасувати, якщо умови, що призвели до видачі примусових ліцензій, перестають існувати. Патентовласникові необхідно виплатити винагорода. Рішення про примусові ліцензії може бути оскаржене в суді або в іншій вищій інстанції.

Базовими умовами для видачі примусової ліцензії згідно Угоди ТРІПС є наступні.

1. Перед видачею примусової ліцензії необхідно здійснити спробу домовитися з патентовласником, але цього можна не робити у випадках (з попереднім повідомленням) некомерційного використання, виникнення надзвичайних ситуацій і при усуненні антиконкурентної практики.

2. Ліцензія повинна бути невиключною.

3. Повинна бути передбачена винагорода для патентовласника.

4. Необхідно передбачити можливість оскаржити рішення про видачу примусової ліцензії.

5. Ліцензія видається переважно для потреб внутрішнього ринку.

Рішення про примусові ліцензії підлягають скасуванню, якщо перестають існувати умови, що привели до видачі примусової ліцензії.

Випадками, у яких може бути видана примусова ліцензія (список не є вичерпним, оскільки, згідно з Дохінською декларацією, країни самі мають визначати такі випадки в межах законодавства) є:

- зловживання правом інтелектуальної власності (наприклад, антиконкурентна практика);

- надзвичайні та інші екстрені ситуації;

- захист громадського здоров'я;

- національна безпека;

- залежні патенти (якщо винахід не може бути реалізований, без порушення права на інший винахід, що належить іншому патентовласникові).

Механізм примусових ліцензій з метою захисту громадського здоров'я використовують розвинені країни. У Франції, наприклад, в інтересах охорони громадського здоров'я, а також за відсутності добровільної угоди з патентовласником, міністр промисловості за запитом міністерства охорони здоров'я може вимагати видачу ліцензії (відповідно до статті L.613-17) на будь-який патент, що захищає ліки, медичне обладнання, діагностичне обладнання, а також відповідні терапевтичні продукти. У 2004 році, після хвилі обурень, викликаних високими цінами на тест для виявлення раку молочної залози, Франція внесла в патентний закон зміни, які розширили повноваження щодо видачі примусових ліцензій на діагностичні засоби [33].

Якщо брати до уваги стандарти в галузі патентів, то вони дозволяють реалізувати можливості операційної сумісності технологій, продукції та послуг завдяки розвитку технічних специфікацій в офіційних або неофіційних організаціях зі стандартизації. Деякі з найбільш поширених на сьогоднішній день стандартів використовуються у сфері телекомунікацій, включаючи такі стандарти як 3G, LTE і Wi-Fi. Компанії і споживачі користуються цими стандартами у своїй повсякденній діяльності.

Для включення найбільш інноваційної та ефективної технології до стандарту, що розробляється, учасникам організацій зі стандартизації пропонується винести на розгляд свої найкращі технології. За загальним правилом, для досягнення поставленої мети розробники повинні мати можливість отримати дохід від своїх інвестицій у НДДКР, який буде достатнім для збереження інвестиційних пілг з урахуванням невдалих проектів. Це, як правило, досягається шляхом ліцензування прав на використання запатентованої технології розробника, яка вноситься до нового стандарту.

Даний вид ліцензування також має бути збалансований з урахуванням необхідності розширення сфери застосування стандарту на умовах, які можна застосувати до відповідних об'єктів інтелектуальної власності, при цьому такі умови

повинні бути справедливими, розумними і недискримінаційними. Відповідно, механізм роботи організацій зі стандартизації, в цілому, впроваджує правила для інтелектуальної власності, щодо яких вони прагнуть забезпечити баланс інтересів усіх своїх учасників, власників патентів, виробників обладнання та постачальників послуг, а також розробників.

Для забезпечення більш широкого доступу до стандартизованих технологій з урахуванням необхідності збереження інвестиційних пілґ для інновацій, як правило, застосовується декілька підходів. Наприклад, більшість органів зі стандартизації прагнуть завчасно отримувати інформацію про наявність патентів, потенційно важливих для стандарту, і вимагають, щоб власники патентів заявили про свою готовність запропонувати ліцензії на певних умовах. Після цього, розробники і власники патентів мають повну свободу дій за умови погодження більш детальних умов ліцензування, які часто розробляються з урахуванням специфічних потреб обох сторін.

Окрім можливості впровадження заходів, що забезпечують функціонування важливих для стандарту патентів, представники галузі стандартизації протягом декількох років обговорюють різноманітні теми, пов'язані з патентною політикою деяких організацій зі страхування у секторі інформаційно-комп'ютерних технологій, включаючи прозорість, зобов'язання щодо розкриття відомостей про патенти і визначення умов патентування. Прийняття забезпечувальних заходів має досить суперечливий характер, оскільки може впливати на комерційні позиції власників патентів і користувачів продукції та послуг, які відповідають стандартам.

Не випадково нові масові комунікації і технології продовжують створювати для власників патентів інноваційні способи поширення та використання об'єктів їх авторського права, зокрема, онлайн і мобільні сервіси, тим самим створюючи нові можливості для ліцензування. Правовласники прагнуть розвивати (а користувачі прагнуть знайти) ефективні та комплексні способи ліцензування для різних видів патентів, які забезпечать безперешкодний доступ до об'єктів інтелектуальної власності споживачам за прийнятною ціною та з дотриманням інтересів як правовласників, так і користувачів, і споживачів. Групи авторів організують

ліцензування в межах таких нових бізнес-моделей і взаємодіють на міжнародному рівні для стандартизації баз даних і розвитку взаємних угод з метою сприяння транснаціональному ліцензуванню об'єктів авторського права.

Уряди країн також прагнуть сприяти розвитку транснаціонального ліцензування та підвищенню прозорості в групах авторів, але при цьому визнають територіальний характер прав інтелектуальної власності і прерогативу правовласників безпосередньо або колективно визначати момент і терміни використання виключних прав. Наприклад, Директива ЄС щодо колективного управління авторськими і суміжними правами, введена в дію у квітні 2014 року, гарантує, що правовласники здійснюють контроль над управлінням своїми правами, і встановлює єдині для ЄС стандарти для забезпечення належного функціонування системи управління авторськими і суміжними правами організацій з колективного управління.

Директива передбачає, що колективні права повинні бути ліцензовані виходячи з економічної цінності використання прав у торгівлі, тобто за принципом наявності зацікавленого покупця і зацікавленого продавця. Директива встановлює вимогу щодо своєчасне подання користувачами достовірної звітності про порядок використання прав. Нарешті, вона також встановлює правила для мультитериторіального ліцензування авторських прав на музичні твори для використання в режимі онлайн.

Інноваційні онлайн та мобільні бізнес-моделі, які стали можливими завдяки поширенню нових технологій, продовжують сприяти розвитку нових можливостей для ліцензування авторських прав, що, в деяких випадках, може здійснюватися найбільш ефективно на колективній основі. Міжнародний характер багатьох таких бізнес-моделей продовжує підвищувати важливість транснаціональної взаємодії між колективами авторів і ліцензуванням, де це можливо. Також існує необхідність забезпечення відповідного контролю над нормативно-правовою базою [36].

Отже, світовий ринок патентів та ліцензій займає особливу нішу у глобальній системі інтелектуальної власності. Проте, цей ринок є складним і багаторівневим механізмом, що потребує створення та використання ефективних регуляторних інструментів, які дозволяють гармонізувати світову систему патентів і ліцензій з

урахуванням основних світових тенденцій технологічного розвитку. Одну із ключових ролей у процесах регулювання патентно-ліцензійної діяльності відіграють сьогодні стратегії використання патентів і ліцензій, що розробляються як окремий компонент економічної політики країн світу з урахуванням світових стандартів інтелектуальної власності.

2.2. Сучасні тенденції розвитку світової патентно-ліцензійної торгівлі у глобальному конкурентному середовищі

В умовах прогресуючого переходу до глобальної економіки, заснованої на знаннях, з характерними для неї ростом новаторства і посиленням залежності від інтелектуальних цінностей, як ключового джерела економічної вигоди і порівняльних переваг, положення тієї чи іншої країни все більшою мірою визначається її умінням створювати і масово освоювати результати інтелектуальної діяльності. Здатність продукувати і застосовувати інноваційні технології сьогодні є неодмінною умовою не лише економічної незалежності, але й ефективної участі країни у глобальній економіці і забезпечення гідного рівня життя її населення.

Важливим проявом глобалізації є посилення процесів міжнародного обміну технологіями, розвиток науково-технічного співробітництва та кооперування. Виступаючи ключовими елементами економічного зростання, дані явища дуже чутливі до рівня захисту і можливостей передачі прав інтелектуальної власності. У цьому контексті міжнародне співробітництво у сфері регулювання інтелектуальної власності набуває особливого значення [35].

Глобалізаційні тенденції, пов'язані науково-технічним прогресом та інтеграцією національних господарств реалізуються через конкурентну боротьбу як ТНК, так і держав та їх регіональних угруповань, відкриваючи перспективи багатополюсного світу. У цій боротьбі виграє той національний бізнес, який спирається на активну підтримку своєї держави – від економічної дипломатії, організації підготовки кадрів, створення маркетингових та інформаційних центрів до

непрямої або прямої фінансово-кредитної допомоги для виходу на закордонні ринки [29].

Головний виклик для національно-державної економіки полягає в тому, щоб або пристосуватися до умов глобальної митрополії, створити відповідні механізми інтеграції у глобальну систему, або залишитися на узбіччі глобального розвитку, а можливо і взагалі втратити життєздатність. Звідси виникає завдання національно-державного рівня – захист національних інтересів та інтересів національної безпеки, складність та вагоме значення якого полягає у забезпеченні технологічного суверенітету.

Щодо інновацій, то варто зазначити, що існують інновації глобалізаторського, агресивного типу (так званий американський тип інновацій) і більш соціальні, екологічні, національно-орієнтовані («європейський» та «азіатський» типи, які орієнтовані на збереження національно-державних типів). Втім, кожен із типів по-своєму орієнтований, націлений на глобальне домінування [8, С. 74-75].

Сьогодні вирішального значення набувають такі параметри економічного росту, як накопичення знань, інновацій, людського капіталу. Джерелом росту і виходу зі світової кризи визнається інтелектуальний капітал і його нематеріальні складові – програмне забезпечення, моделі, нові організаційні процеси, компетентність персоналу підприємства, елементи маркетингової політики (торгові марки). Наявність даних параметрів дозволяє великим ТНК та країнам, в яких вони зареєстровані, підвищувати свою конкурентоздатність, прискорювати інноваційний розвиток, акумулювати зростаючі доходи з усіх куточків планети у вигляді роялті та інших платежів за використання об'єктів інтелектуальної власності.

Не випадково інвестиції у інтелектуальний капітал у всьому світі зростають випереджаючими темпами у порівнянні з інвестиціями у матеріальні об'єкти. Володіння виключними правами на об'єкти інтелектуальної власності суттєво підвищує рівень конкурентоспроможності підприємств, оскільки дозволяє випускати високотехнологічну продукцію, яка не має аналогів. Це сприяє зростанню вартості компанії, залученню значних обсягів як прямих інвестицій у створення

взаємозалежних організацій і розширення виробничих потужностей по всьому світу, так і фінансових, шляхом використання цінних паперів на фондовому ринку.

Управлінські рішення з приводу розробки та експлуатації об'єктів інтелектуальної власності набувають стратегічного значення як для транснаціональних компаній, так і для суб'єктів національного бізнесу. Компанії приділяють значну увагу питанням капіталізації, передачі і перенесенню нематеріальних активів в юрисдикції, забезпечуючи їх захист та найбільш ефективний розвиток [7, с. 510].

Незважаючи на тенденції монополізації світового технологічного розвитку, варто відмітити помітні зрушення в системному устрої країн Європи, Америки, Азії та інших континентів під гаслом створення національних інноваційних систем, й неоднорідність світової технологічної митрополії. Не зважаючи на нестабільність економіки деяких країн і особливо ринків високих технологій, великі європейські компанії як і раніше планують здійснювати значні інвестиції у наукові дослідження.

Глобальна складова визначає кордони, можливості, способи формування національних та регіональних систем, які залежать, насамперед, від географічного положення держави та її місця у світовій ієрархії. Конкуренція відіграє значну роль у інноваційному процесі, адже бізнес зацікавлений в постійному оновленні технологій, виробництв та продуктів для утримання наявних переваг. Світовий досвід також підтверджує особливу здатність малого та середнього бізнесу, як динамічної складової розвитку інноваційних процесів, до створення інноваційних продуктів. Країни Європи вживають заходів з підтримки саме малого й середнього високотехнологічного бізнесу, центрами якого є університети та науково-дослідні інститути [8, С. 74-75].

Європейські країни та США відіграють важливу і багато в чому визначальну роль у формуванні сучасної та збалансованої системи регулювання інтелектуальної власності та у міжнародному економічному співробітництві в цій сфері, встановлюючи високі світові стандарти захисту і передачі інтелектуальної власності. Відмінною особливістю проведеної політики цих держав є визнання економічної значущості інтелектуальної власності як нематеріального активу для національної

економіки і, як наслідок, прагнення інтенсифікувати міжнародну торгівлю об'єктами інтелектуальної власності.

Не дивно, що світова торгівля об'єктами інтелектуальної власності здійснюється, переважно, між розвиненими країнами. Країни, що розвиваються, незважаючи на активізацію їх участі у науково-технічному співробітництві, поки залишаються другорядними учасниками даного ринку (табл. 2.1). Країнам-лідерам і надалі належить першість за кількістю патентувань. Лідируючі місця займають такі країни: США із кількістю патентних заявок 46201 за 2019 р. та Японія (22066 заявок), наступна позиція належить Китаю – 12247 заявок. Дані країни мали подібну тенденцію і 10 років назад, але незважаючи на це, вони змогли утримати дану тенденцію і нарощували ці показники.

Таблиця 2.1

Кількість патентних заявок, поданих країнами світу до Європейського патентного відомства протягом 2010-2019 рр., (од.).

Країна	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
США	39508	35050	35268	34011	36668	42597	40032	42463	43789	46201
Японія	21626	20418	22490	22405	22118	21421	20943	21774	22591	22066
КНР	2061	2542	3751	4075	4680	5728	7092	8641	9480	12247
КНДР	4732	4891	5721	6333	6166	6407	6687	6457	7263	8287
Інші країни	8454	7861	8186	7628	7486	7657	8295	8766	9764	10112
Загальна кількість заявок	151015	142822	148562	148027	152703	160004	159087	166594	174481	181406

Примітка. Складено автором за даними Європейського патентного відомства [16].

Дана тенденція пояснюється нерозвиненістю системи захисту об'єктів інтелектуальної власності в більшості країн, що розвиваються. Більшість компаній цих держав прагнуть отримати доступ до високотехнологічної продукції розвинених країн для подальшого копіювання та отримання надприбутків, не маючи можливості здійснювати виплати власникам інтелектуальної власності.

У зв'язку з цим, виникає проблема використання контрафактної та фальсифікованої продукції. Зростання торгівлі такою продукцією у XXI столітті, як не дивно, обумовлене глобалізацією світової торгівлі, скороченням транспортних витрат, а також створенням нових каналів збуту і поширенням мережі Інтернет. Очевидно, що на сьогоднішній день підроблена продукція охоплює не лише предмети розкоші, а й електроприлади, запасні частини для автомобілів та інші види споживчих товарів, адже дані технології є лідерами за кількістю поданих заявок у світі (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Кількість поданих у світі патентних заявок за галузями технологій у 2019 році, (од.)

Галузі технологій	Кількість поданих заявок
Цифровий зв'язок	14175
Медичні технології	13833
Комп'ютерні технології	12774
Електричні машини, апарати, енергія	11255
Медичні препарати	7697
Біотехнології	6801
Інше спеціальне устаткування	6436
Органічна хімія	6167
Загальна кількість	97818

Примітка. Складено автором за даними Європейського патентного відомства [16].

Це неминуче призводить до негативних наслідків у довгостроковій перспективі і скорочення національного добробуту. В цілому, чим більше розвинена в країні система реєстрації та захисту інтелектуальної власності, тим менше число випадків виробництва і збуту контрафактної продукції і тим більше країна залучена у міжнародний обмін передовими технологіями.

Ще одна проблема, з якою сьогодні стикаються власники об'єктів інтелектуальної власності – це паралельна торгівля, а саме, торгівля оригінальними товарами поза офіційними каналами збуту. Даною діяльністю може займатися як особа, уповноважена власником товарного знаку на його продаж і поширення на ринку третьої країни без узгодження умов з правовласником, так і незалежна компанія, яка купує товар у офіційного дистриб'ютора і перепродає його в іншу

країну. Це створює більш жорстку конкуренцію серед продавців, однак, це не завжди є законним, з точки зору дотримання прав інтелектуальної власності.

Відносно регламентації питання вичерпання прав власників на товарний знак після першого продажу товару на ринку існує кілька різних підходів. Один з них полягає в тому, що власник, після продажу захищеної товарним знаком продукції на місцевому ринку, не може контролювати її подальший експорт, але якщо товар вперше був проданий за кордоном, то власник має право обмежувати паралельний імпорт даної продукції. Значно відрізняється від попереднього підхід, згідно з яким власник прав на товарний знак не може контролювати експорт, що, іншими словами, узаконює паралельний імпорт товарів, вперше реалізованих за кордоном. Однак, на практиці в чистому вигляді дані підходи зустрічаються вкрай рідко, і найчастіше застосовується їх поєднання, поряд з певними застереженнями і умовами.

Крім того, додатковою проблемою з точки зору оцінки масштабів економічного співробітництва, обумовленого торгівлею об'єктами інтелектуальної власності, стає питання статистичного обліку реалізованих ліцензій на використання товарних знаків, притому, що ліцензування і франчайзинг є важливими джерелами прибутку для власників даного виду інтелектуальної власності. Як правило, дані за ліцензійними угодами на рівні компаній не публікуються. Власники не бажають афішувати використання свого бренду третьою стороною, при цьому розширюючи свою присутність на існуючих, або виходячи на нові міжнародні ринки і отримуючи додатковий прибуток, мінімізують свої витрати.

Не варто забувати і про такий спосіб тимчасової передачі прав, як франчайзинг, який на практиці досить часто використовується як форма угод з передачі прав на товарні знаки. Власник франшизи отримує доступ на ринок, скорочуючи витрати і терміни підготовки до виходу, а франчайзі отримує можливість розвивати бізнес при відносно невеликих капіталовкладеннях. Дана модель досить зручна для компаній, що прагнуть виходити на міжнародні ринки і розширювати присутність свого бренду в тому чи іншому регіоні світу.

Стаючи учасниками ринку об'єктів інтелектуальної власності, країни, що розвиваються, приймають умови гри, сформовані розвиненими країнами, які, у свою

чергу, мають усі необхідні компоненти для ефективної торгівлі: розвинені системи фінансування, грамотних фахівців, маркетингову підтримку, а також субсидовані державою дослідні лабораторії та університети. Все це в сукупності дозволяє розвиненим країнам конвертувати наукові дослідження і розробки в найбільш цінні нематеріальні активи, чого часто не відбувається в групі країн, що розвиваються.

На сьогоднішній день одна з найважливіших проблем міжнародного технологічного обміну полягає в тому, що багато країн, володіючи недостатньо розвиненою інфраструктурою для ефективної комерціалізації власних НДР, фактично не володіють інтелектуальною власністю, що забезпечує іншим країнам стабільні конкурентні переваги у міжнародних економічних відносинах.

Прикладом вирішення даної проблеми може бути Японія, яка в минулому лише імітувала технологічні досягнення, нерідко порушуючи права інтелектуальної власності. Сьогодні японські компанії є власниками відомих міжнародних патентів, що є наслідком проведення активної політики держави в галузі розвитку інфраструктури інтелектуальної власності. Спеціалізовані установи проводять постійний моніторинг світового ринку інновацій, а уряд, виходячи з цього, коригує і формує пріоритетні напрямки розвитку технологій в країні.

Основними характерними рисами японської політики у сфері міжнародного обміну технологіями є не тільки державне фінансування НДР, дотації на придбання міжнародних ліцензій і пільгове оподаткування у галузі перспективних розробок, але також і залучення іноземного капіталу у національну промисловість, що супроводжується припливом технологій. Варто додати, що подібної стратегії притримувались Сінгапур та Республіка Корея, які досить активно реалізували існуючий потенціал.

Дослідження європейської моделі участі у міжнародному економічному співробітництві у формі поширення об'єктів інтелектуальної власності дозволяю зробити висновок про те, що особливий інтерес у цьому аспекті представляє Німеччина. У країні сформована складна і диверсифікована мережа, учасниками якої виступають державні органи, освітні та наукові установи і, що важливо в контексті комерціалізації НДР – малий і середній бізнес. Пріоритетним завданням країни є

розвиток національної інноваційної системи шляхом комплексного використання як внутрішніх технологій і розробок, так і імпорتنих, отриманих за допомогою каналів міжнародного обміну. Важливою характеристикою розвитку німецької національної інноваційної системи є державне фінансування науки і наявність фундаментальних наукових досліджень, що проводяться численними об'єднаннями, науковими товариствами та фондами, що позитивно відбивається на участі Німеччини у міжнародному обміні технологіями і залученні іноземних інвестицій.

Іншим шляхом в питаннях розвитку міжнародної взаємодії йдуть США. В США створена контрактна система відносин між державою і підприємствами, що забезпечують інноваційний розвиток економіки країни. Децентралізований механізм регулювання і високі темпи динаміки технологічного обміну забезпечуються не тільки за рахунок державного фінансування науки і заходів непрямого фінансування (надання пільгового кредитування і податкових пільг), але й за допомогою ефективної патентно-ліцензійної та антитрестової політики, а також розвитку необхідної для створення об'єктів інтелектуальної власності інфраструктури. Відмінною рисою участі США в міжнародному русі об'єктів інтелектуальної власності є інтеграція приватного корпоративного сектору і держави для реалізації великих науково-технічних проектів.

Системи захисту інтелектуальної власності істотно відрізняються у різних країнах світу. Існуючі режими захисту в США заслуговують на особливу увагу: в країні захищаються всі види інтелектуальної власності, визнані світовим співтовариством, існує гнучка інституційна система адміністративного управління правами інтелектуальної власності, що забезпечує ефективне дотримання прав власників як резидентів, так і нерезидентів [35].

Експерти стверджують, що зростання порушень у сфері інтелектуальної власності пов'язано з активним розвитком інтернет-технологій. Вадливим завданням для кожної країни сьогодні є визначити, яка форма захисту розробок буде пріоритетною для тієї чи іншої ситуації, і за допомогою яких засобів можна ефективно захищати інтереси користувача. Держави світу створюють спеціальні інститути і структури, які займаються вивченням усіх можливих проблем

інтелектуальної власності та її реєстрацією, і дозволяють користувачам реалізовувати будь-які захисні механізми щодо своєї інтелектуальної власності. Крім того, дані структури займаються формуванням і підтримкою здорової конкуренції, що передбачає, насамперед, створення умов, за яких будь-які порушення інтелектуальної власності буде практично неможливим [28].

Політика посилення захисту інтелектуальної власності в межах глобальних і регіональних систем захисту відповідає інтересам розвинених країн і, особливо, ТНК. Розширення обсягів охорони винаходів (збільшення термінів охорони, видів правочинів щодо діючих об'єктів і включення до кола об'єктів охорони нових об'єктів, наприклад, біотехнологій, методів і результатів генної інженерії) обмежує передачу технологій.

Дана ситуація з посиленням захисту вигідна власникам технологій і негативно сприймається зацікавленими в отриманні технології сторонами, оскільки обмежує доступ до інновацій в умовах незначних бюджетів на НДДКР. Поряд з позитивними ефектами для економічного зростання в цілому, права на інтелектуальну власність у разі зловживання ними мають негативний вплив. Зокрема, гостро стоїть питання для країн, що розвиваються, у сфері зміцнення системи гарантій на міжнародному рівні для запобігання зловживання монопольними правами при міжнародному трансфері технологій.

У зв'язку з цим, дедалі більшого значення для врівноваження балансу інтересів між правовласниками і користувачами для вирішення суперечності між правами на інтелектуальну власність та правом доступу до технологій, а також до об'єктів авторського права набувають не лише гнучкі механізми (режими обмежень і вилучень), але і пов'язане з ними антимонопольне регулювання і регулювання вільного використання [31].

Серед основних геополітичних трендів розвитку світової торгівлі патентами і ліцензіями, які збержуться і, найімовірніше, будуть посилюватися протягом наступних 20-ти років, слід вказати наступні:

1. Зміщення інноваційної активності, включаючи патентування у передових сферах розвитку технологій, в азіатські країни (Китай, Японію, Корею, Сінгапур та інші країни).

2. Прискорення темпів розробки і виробництва інноваційних продуктів у країнах БРІКС, яке супроводжується відходом від високих стандартів захисту інтелектуальної власності та пошуком оптимальної моделі регулювання, що відповідає інтересам національної економіки.

Нові економічні центри, такі як об'єднання країн БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південна Африка), вже не готові захищати інтереси іноземних інвесторів, якщо такий захист стає перешкодою для розвитку власних технологій і виробництва. Тенденція до зміщення економічної і політичної сили до країн БРІКС, країн з економікою, що інтенсивно розвивається, буде здійснювати дедалі більший вплив на регулювання інтелектуальної власності як на національному, так і на міжнародному рівнях.

У останні роки компанії-світові лідери розробили і успішно застосовують високоефективні стратегії ведення «патентних війн». Вони перейшли від патентної охорони конкретних виробів до агресивних форм захисту перспективних секторів ринку наукоємної продукції. При цьому, передбачається використання технологій патентної агресії і патентного тиску на конкурентів з метою їх витіснення з пріоритетних секторів товарного ринку.

Фірми-патентовласники активно користуються своїми винятковими правами на розпорядження, виробництво і використання нової продукції для нанесення конкуруючим фірмам максимального фінансового збитку і забезпечення умов ефективного гальмування їх науково-дослідницьких розробок. Найбільш відчутно результати патентної стратегії транснаціональних корпорацій виявляються в тому, що вони досягають монополізації світових і національних ринків високотехнологічної продукції без порушення чинного у різних країнах антимонопольного законодавства. На цій основі фактично відбувається трансформація обмеженої монополії у природну.

Залежно від цілей, принципів і механізму проведення «патентних війн» для освоєння і перерозподілу ринків високотехнологічної продукції транснаціональними компаніями використовуються три основні патентні стратегії:

1. Стратегія простої більшості патентів, яка передбачає ведення конкурентної боротьби на певному ринку і завоювання на ньому провідних позицій на основі формування патентних портфелів. Передбачається, що наявність більшої кількості патентів у різних сферах виробництва в порівнянні з конкуруючими фірмами забезпечує їх домінуюче становище у патентному просторі відповідного ринку наукомісткої продукції. Застосування цієї стратегії вимагає великих інвестицій у науково технічні розробки і залучення десятків і сотень фахівців.

2. Стратегія патентної «повені» також передбачає залучення значної кількості засобів і розробників для проведення НДДКР і патентування їх результатів в межах лише однієї фірми. Концентрація науково-технічних зусиль даної фірми полягає у перенасиченні патентами даного напрямку підприємницької діяльності фірми і обмеженні можливостей конкурентів просуватися вперед у даному напрямку.

3. Стратегія патентного блокування являє собою найбільш складний варіант патентної стратегії, що поєднує елементи стратегії патентної «повені» зі стратегією отримання простої більшості патентів.

Еволюція зазначених стратегій дедалі більше відбувається у напрямку переходу від патентної охорони конкретних виробів до агресивних форм захисту перспективних секторів ринку наукомісткої продукції. Фактично мова йде про суттєве загострення «патентної війни» між транснаціональними корпораціями, найбільшою мірою характерної для ринків комп'ютерної техніки і телекомунікації.

Найбільш гостро «патентна війна» ведеться на ринках наукомісткої продукції між американськими і японськими корпораціями, зокрема, між компаніями IBM, Toshiba, Intel, Hitachi та ін. Так, американська корпорація IBM паралельно з отриманням більше тисячі власних патентів на рік у різних країнах світу, намагалася використовувати спільні науково-технічні розробки інших компаній, у тому числі шляхом проведення з ними спільних НДДКР і отримання спільних патентів.

На відміну від стратегії простої більшості патентів, що застосовується, як правило, у максимальній кількості науково-технічних напрямків американськими компаніями, японські фірми реалізують переважно стратегію патентної «повені» і стратегію патентного блокування. В результаті цього, світові фірми-лідери, які конкурують з японськими фірмами у певних галузях науки і техніки, виявляють численні можливості удосконалювати створені ними оригінальні продукти і технології. Слід зазначити також про пасивну участь корпорацій країн Західної Європи у проведенні «патентних війн» на ринках високотехнологічної продукції. [25].

Таким чином, в межах кожної із зазначених тенденцій розвитку світової патентно-ліцензійної торгівлі формуються перспективні нові технології і галузі науки з точки зору їх потенційного застосування у різних сферах людської діяльності. Ці технології потенційно є відповідями на глобальні виклики та формують новий технологічний імідж світу. Процеси інтернаціоналізації та інтелектуалізації світової економіки сприяють активізації міжнародних економічних відносин, створюють сприятливий клімат для залучення міжнародного капіталу і технологій. Разом з тим, державна політика розвитку високотехнологічних галузей та ефективного управління інтелектуальною власністю, що вимагає значних коштів і інвестицій, відіграє не останню роль у процесах підвищення національної конкурентоспроможності об'єктів інтелектуальної власності та їх виходу на світовий ринок патентів і ліцензій.

2.3. Дослідження структури, обсягів та динаміки світового ринку патентів і ліцензій

Світова економіка на сучасному етапі розвитку є комплексом міжнародних економічних відносин і національних господарств, включених до системи міжнародного поділу праці, які беруть участь у міжнародному обміні і залежать від нього. Інноваційна діяльність залишається одним з ключових стимулів економічного зростання, продуктивності праці і основою для розробок і виробництва нових

продуктів, підтримки існуючих підприємств, створення нових ринків, перетворення галузей і підвищення глобальної конкурентоспроможності країн.

Відповідно, ефективне функціонування наукоємних галузей економіки відноситься до важливої складової економічного добробуту, і це обумовлює необхідність дослідження проблем інноваційного розвитку у всьому світі. Аналіз інноваційних показників розвитку світової економіки за останні десять років показує, що в пошуках конкурентних переваг і ефективних технологічних рішень найбільші корпорації світу стали нарощувати інвестиції в інформаційні ресурси [30].

Міжнародна патентно-лицензійна торгівля постає основною формою науково-технічного обміну між країнами, прискорює економічний розвиток та сприяє зростанню добробуту населення країн та світу. Світовий ринок технологій сприяє інтелектуалізації світової економіки в цілому. У міжнародний технологічний обмін закладено усі чотири сфери людської діяльності: науку, техніку, виробництво та управління [6].

Відповідно до прогнозу Європейського університету Китаю, до 2030 року частка Китаю у загальній кількості світових патентних заявок зросте до 35%, частка США знизиться до 12%, частка Євросоюзу знизиться до 9%, частка Японії знизиться до 17% і частка Російської Федерації залишиться незмінною на рівні 2% (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Питома вага країн у загальній кількості поданих патентних заявок у світі у 1980-2009, прогноз – до 2030 рр., (%).

Країна	1980	1990	2000	2009	2020	2030
КНР	-	0,9	3,1	18,2	25,0	35,0
США	12,4	13,4	20,0	21,7	15,0	12,0
ЄС	19,8	12,5	14,4	10,5	10,0	9,0
Японія	33,1	49,2	46,6	30,9	22,0	17,0
Російська Федерація	33,0	16,7	2,8	2,6	2,0	2,0

Примітка. Складено автором за даними Євразійської економічної комісії [38].

В основу цієї тенденції покладені зрушення у структурі світового наукового потенціалу: згідно з вищезазначеним прогнозом, до 2030 року частка Китаю у світових витратах на науку зросте у 38,9 разів і досягне 25%, частки США та Євросоюзу знизяться до 20%, частка Японії знизиться до 7%, а частка Російської Федерації знизиться до 1,5% (табл. 2.4), [38].

Таблиця 2.4

Питома вага країн у загальному обсязі світових витрат на НДДКР
у 1981-2009 рр., прогноз – до 2030 рр., (%)

Країна	1981	1990	2000	2009	2020	2030
КНР	1,3	1,7	2,9	12,1	18,0	25,0
США	26,6	36,1	29,4	29,8	25,0	20,0
ЄС	24,8	35,0	21,5	23,6	20,0	20,0
Японія	8,6	15,7	10,7	11,8	9,0	7,0
Росія	8,6	6,8	1,3	1,9	1,5	1,5

Примітка. Складено автором за даними Євразійської економічної комісії [38].

Кількість патентів і ліцензій на об'єкти інтелектуальної власності у всьому світі продовжує зростати швидкими темпами і встановлює нові рекорди. Станом на 2019 р., патентні заявки у всьому світі зросли на 5,2%.

Протягом 2019 року країнами світу було подано 3,3 млн патентних заявок, що на 5,2% більше в порівнянні з попереднім роком.

Найбільшими патентно-виробничими регіонами за кількістю заявок виявились Північна Америка та Азія, а Європа показала незначний занепад (див. Рис. 2.1).

Довгострокова тенденція показує, що кількість патентних заявок зростає у всьому світі щорічно, починаючи з 2004 року, за винятком 2009 року, коли їх кількість зменшилась на 3,8% через світову фінансову кризу.

З 3,3 мільйона заявок, поданих у світі, заявниками-резидентами було подано 2,4 мільйона (71,5% від загальної кількості), а нерезидентами – 0,9 мільйони патентних заявок (28,5%).

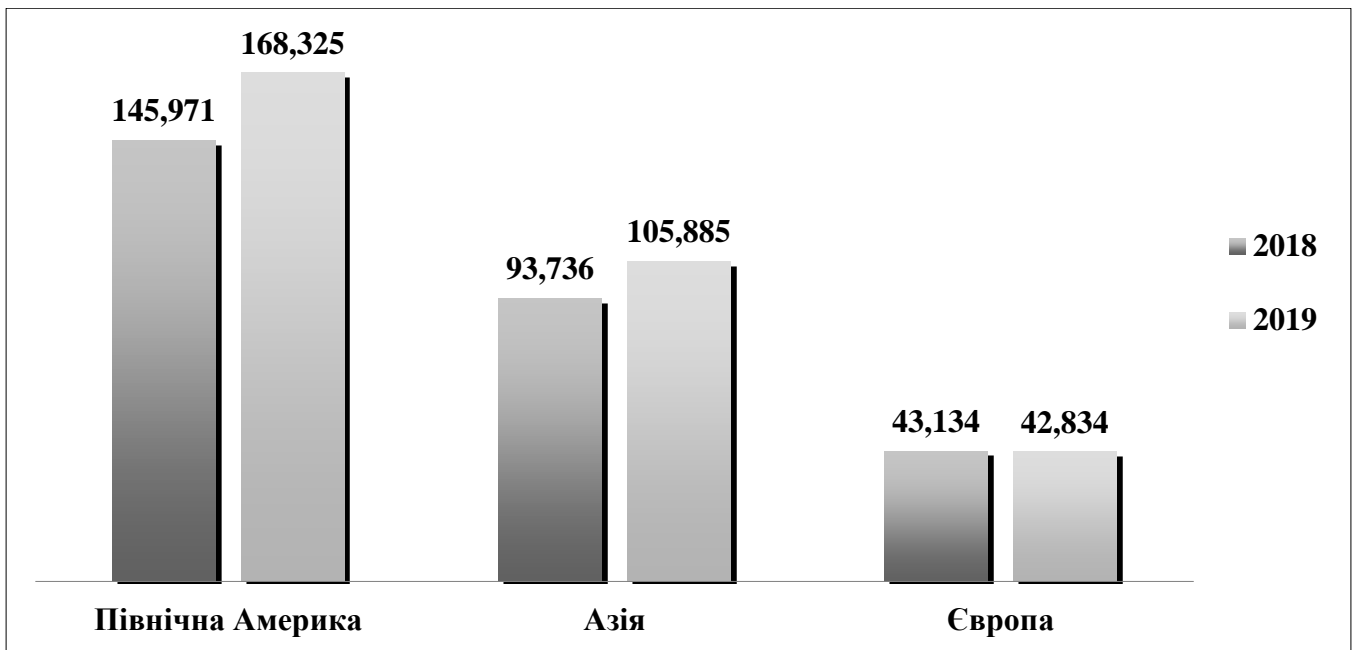

Рис. 2.1. Найбільші світові патентно-виробничі регіони за кількістю патентних заявок, (од.).

Примітка. Побудовано автором за даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності [15].

Відомства інтелектуальної власності в Азії отримали найбільшу кількість заявок на патенти, корисні моделі, товарні знаки і промислові зразки – понад 2/3 патентів, товарних знаків і заявок на промислові зразки по всьому світу (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Розподіл патентних заявок за об'єктами патентування станом на 2020 рік.

Примітка. Побудовано автором за даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності [15].

Водночас, кількість поданих заявок на реєстрацію не відображає їх якісну складову, оскільки не за всіма поданими заявками передбачається видача патенту. Аналіз динаміки частки діючих патентів до загальної кількості патентних заявок вказує на їх негативну динаміку протягом останніх років (рис. 2.3).

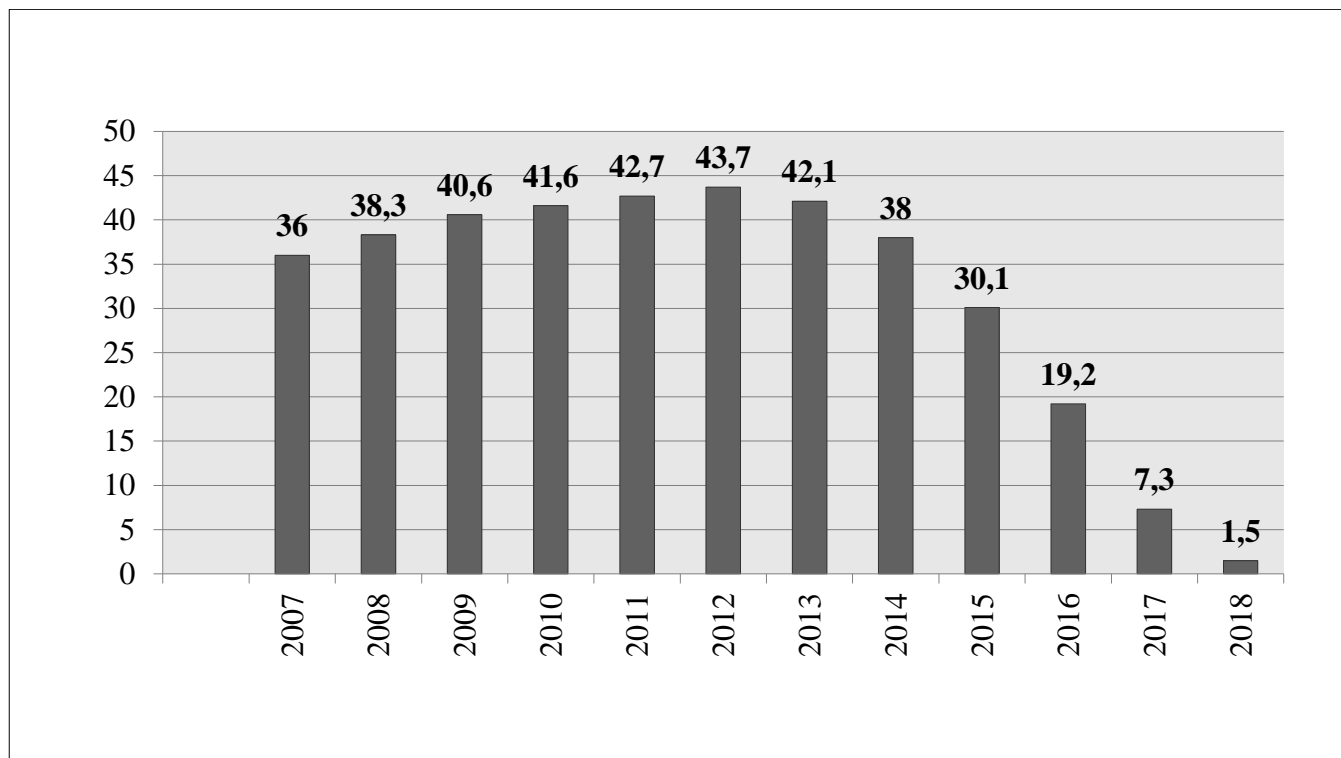

Рис. 2.3. Частка діючих патентів до загальної кількості заявок у 2007-2018 рр., (%). Примітка. Побудовано автором за даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності [15].

Станом на 2019 р. більше двох третин заявок на реєстрацію патентів, товарних знаків та промислових зразків припадає на Азію, оскільки загальне зростання затребуваності охорони інтелектуальної власності визначає динаміку в Китаї, в той час, як Сполучені Штати зберігають першість за кількістю патентних заявок, поданих на експортних ринках.

Згідно даних щорічної доповіді Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) «Світові показники діяльності в галузі інтелектуальної власності» (WIPI), кількість представлених на реєстрацію товарних знаків зросла до 14,3 млн, а промислових зразків – до 1,3 млн.

Азія продовжує випереджати інші регіони за кількістю заявок на реєстрацію патентів, товарних знаків, промислових зразків та інших об'єктів інтелектуальної власності, які займають центральне місце в світовій економіці. Лише на Китай сьогодні припадає майже половина всіх патентних заявок у світі, значне зростання спостерігається і в Індії. Азія стала глобальним «стратегічним центром» інноваційної діяльності. Дана тенденція простежується і в результаті аналізу статистичних даних Європейського патентного відомства (рис. 2.4), [15].

Азія зміцнила свої позиції як регіон з найбільшою кількістю заявок. Станом на 2019 рік, в розташовані в Азії патентні відомства надійшло дві третини поданих у всьому світі заявок (66,8%), що демонструє значне зростання даного показника починаючи з 2008 року (50,8%), причому основний приріст був досягнутий завдяки зростанню кількості заявок в Китаї.

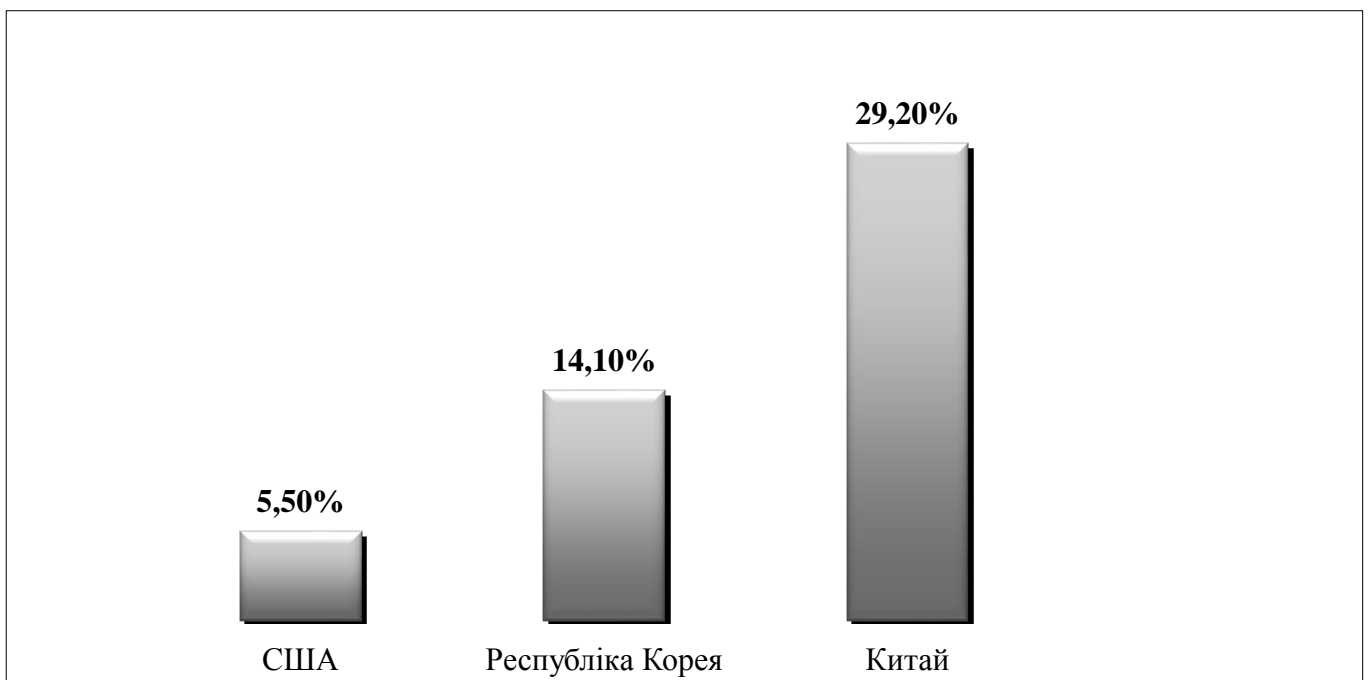

Рис. 2.4. Частка патентних заявок у країнах Азії та США у 2019 р., (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Європейського патентного відомства [16].

На відомства, розташовані у Північній Америці, в 2018 році припало дещо менше однієї п'ятої (19%) від загальної кількості патентних заявок, поданих у всьому

світі в зазначеному році, а на європейські відомства – трохи більше однієї десятої (10,9%).

Сукупна частка поданих патентних заявок до відомств, розташованих у країнах Африки, Латинської Америки і Карибського басейну та Океанії склала 3,3% [15].

2019 рік був успішним з точки зору патентної активності для США. За останніми даними Служби патентів та товарних знаків США (USPTO), у 2019 році було видано 333,530 патентних грантів, що демонструє значне зростання патентної активності у цій країні. Після анонсованого зростання у 2018 році, у 2019 році патентні гранти США зросли на 15%, що є значним кроком вперед порівняно з показниками попередніх років (рис. 2.5).

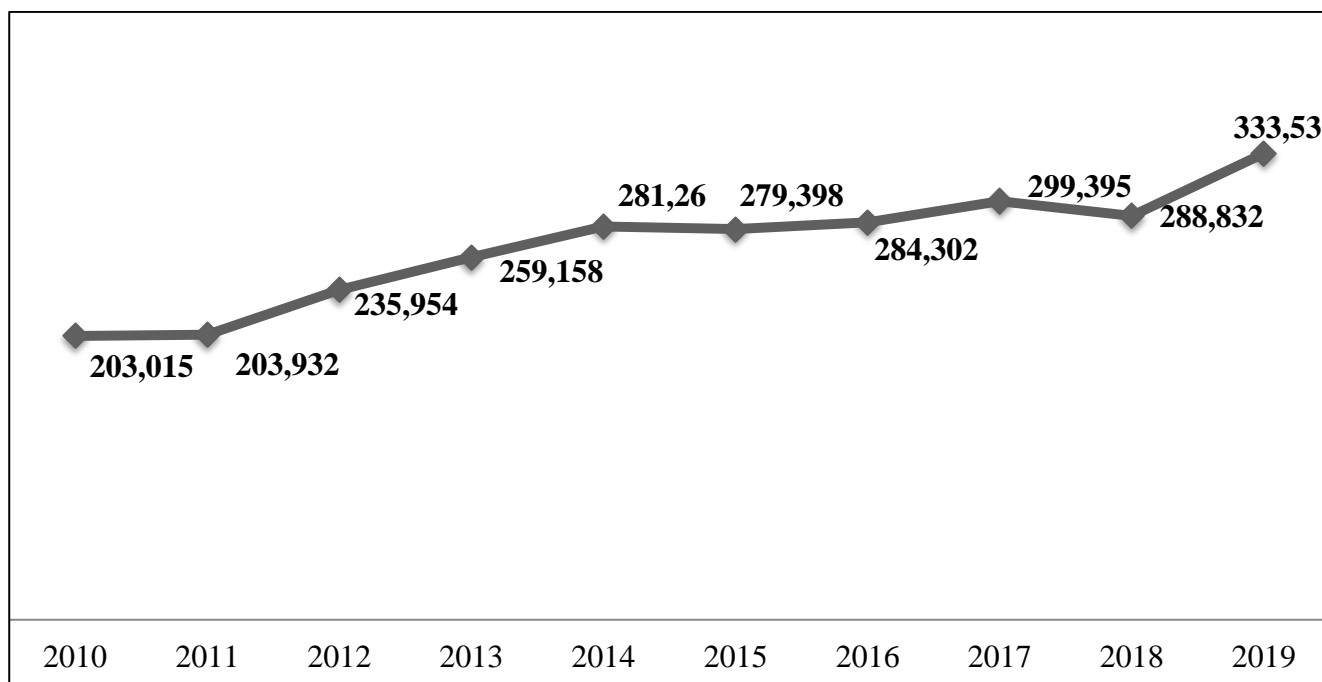

Рис. 2.5. Динаміка кількості патентних грантів США протягом 2010-2019 рр., (од.).

Примітка. Побудовано за даними даними Служби патентів та товарних знаків США [57].

Зростання патентної активності відбувається незважаючи на зниження капітальних витрат у США. Дослідження країн-лідерів за кількістю заявок, поданих до патентних відомств США показує, що перше місце належить самим США, а за ними слідує Японія і Південна Корея. Китай показує стрімке зростання і продовжує усталену тенденцію (табл. 2.5).

Країни-лідери за кількістю заявок, поданих до патентних відомств США
у 2018-2019 рр., од.

Країна	Кількість патентних заявок, од.		Динаміка, %
	2019	2018	
США	165,556	142,778	15,95 %
Японія	54,416	48,260	12,76 %
Південна Корея	22,135	20,216	9,49 %
Китай	16,900	12,599	34,14 %
Німеччина	16,842	14,757	14,13 %
Тайвань	10,742	10,056	6,82 %
Франція	6,452	5,772	11,78%
Сполучене Королівство	5,298	4,631	14,40 %
Канада	4,651	3,954	17,63 %

Примітка. Складено за даними Служби патентів та товарних знаків США [57].

Найбільшими наступниками патентних грантів США є також, в перу чергу, самі Сполучені Штати, Японія та Південна Корея (рис. 2.6).

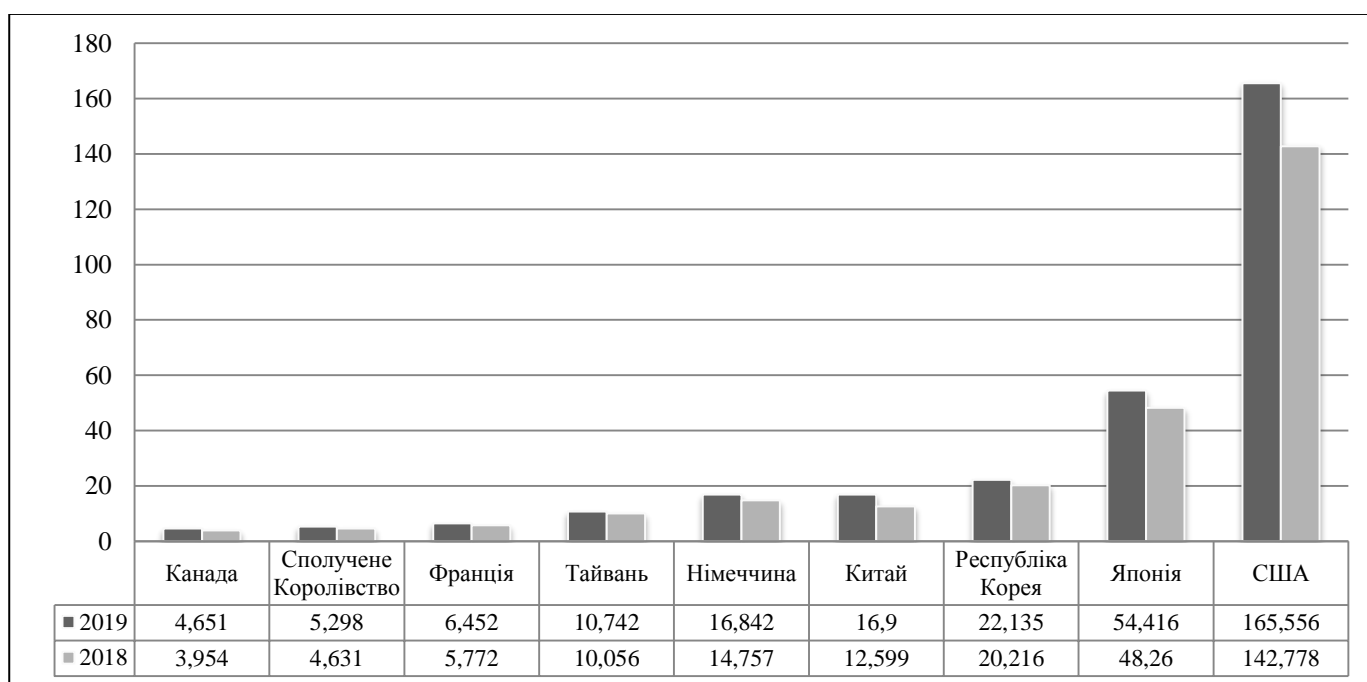

Рис. 2.6. Країни- правонаступники патентних грантів США.

Примітка. Побудовано за даними Служби патентів та товарних знаків США [57].

У 2019 році патентування винаходів за Договором про патентну кооперацію (РСТ) продовжувало зростати і досягло свого рекордного показника – 2658001 заявок, що на 5,2% більше порівняно з 2018 роком.

Вперше Китай із поданими 58990 заявками обійшов Сполучені Штати Америки як країну з традиційно найбільшою кількістю поданих заявок. США були найбільшим користувачем РСТ-системи з моменту початку її роботи у 1978 році, але цього року країна посіла друге місце.

Наслідуючи тенденцію 2018 року, Японія (із 52 660 заявками), Німеччина (19 353 заявок) та Республіка Корея (19 085 заявок) посіли третє, четверте та п'яте місце у рейтингу. На заявників з Азії припало 52,4% усіх заявок, поданих у 2019 році за Договором РСТ, тоді як на заявників з Європи – 23,2%, з Північної Америки – 22,8%. Загальна кількість заявок з кожної країни із топ-10, та їх відсоткова частка у загальній кількості представлені у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Топ-10 країн за кількістю поданих патентних заявок за процедурою РСТ

Місце у рейтингу	Країна	Кількість патентних заявок	Частка у загальній кількості заявок, %
1	Китай	58 990	22,2%
2	Сполучені Штати Америки	57 840	21,8%
3	Японія	52 660	19,8%
4	Німеччина	19 353	7,3%
5	Республіка Корея	19 085	7,2%
6	Франція	7 934	3,0%
7	Сполучене Королівство	5 786	2,2%
8	Швейцарія	4 610	1,7%
9	Швеція	4 185	1,6%
10	Нідерланди	4 011	1,5%

Примітка. Складено автором за даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності [54].

Серед 15 перших у рейтингу країн, річне двозначне зростання у 2019 році було зафіксовано у Туреччині (+ 46,7%), Республіці Кореї (+ 12,8%), Канаді (+ 12,2%) і Китаї (+ 10,6%). Стрімке зростання патентної активності в Туреччині вперше перемістило її до топ-15 країн, серед яких лише дві країни повідомили про зменшення кількості заявок: Німеччина (-2%) та Нідерланди (-3%).

На тлі країн-лідерів в галузі патентування винаходів виділяються компанії, які щорічно подають найбільшу кількість патентних заявок за Договором про патентну кооперацію (РСТ) до світових патентних відомств. У 2019 році світовим лідером за

цим показником стала Китайська телекомунікаційна компанія Huawei Technologies, що вже третій рік поспіль посідає лідерські позиції. За нею слідують компанії Mitsubishi Electric Corporation (Японія), Samsung Electronics (Республіка Корея), Qualcomm (США) і Guang Dong Oppo Mobile Telecommunications (Китай). У Таблиці 2.7 наведено Топ-10 компаній за кількістю поданих заявок за процедурою РСТ, які були опубліковані у 2019 році.

Таблиця 2.7

Топ-10 компаній світу за кількістю поданих патентних заявок за процедурою Договору РСТ у 2019 році

Місце у рейтингу	Назва компанії	Кількість заявок
1.	Huawei Technologies Co., Ltd (CN)	4 411
2.	MitsubishiElectricCorporation (JP)	2 661
3.	Samsung Electronics Co., Ltd (KR)	2 334
4.	Qualcomm Incorporated (US)	2 127
5.	Guang Dong Oppo Mobile Telecommunications Corp., Ltd (CN)	1 927
6.	BOE Technology Group Co., Ltd (CN)	1 864
7.	Telefonaktiebolaget LM Ericsson (Publ) (SE)	1 698
8.	Ping An Technology (Shenzhen) Co., Ltd (CN)	1 691
9.	Robert Bosch Corporation (DE)	1 687
10.	LG Electronics Inc.(KR)	1 646

Примітка. Складено автором на основі даних [54].

З десяти компаній-найбільших патентних заявників шість подавали патентні заявки переважно у галузі цифрового зв'язку, а саме: Ericsson, Guang Dong Oppo Mobile Telecommunications, Huawei Technologies, LG Electronics, Samsung Electronics та Qualcomm. Що стосується заявок освітніх установ, Каліфорнійський університет зберігає свої позиції, які посідає з 1993 року у якості найбільшого користувача системи РСТ з 470 опублікованими заявками. До Топ-10 входять п'ять установ з США, чотири з Китаю та один з Республіки Корея [54].

На даному етапі розвиток світової економіки продовжує в значній мірі залежати від успіхів інформаційних ресурсів і швидкості комерціалізації їх результатів. Визначальне значення мають як національні особливості організації в тих чи інших

країнах, так і фінансування інноваційної діяльності на національному та міжнародному рівнях [54].

Таким чином, останні десять років стали періодом вагомих успіхів у науково-технічній сфері. Розроблено і виведено на світовий ринок цілий ряд проривних інновацій, у першу чергу, в галузі інформаційних технологій. При цьому, головну роль в інноваційному ривку відіграли компанії приватного сектору. Як у розвинених країнах, так і у країнах, що розвиваються, використовуються численні інструменти державного стимулювання й підтримки високотехнологічних компаній. Після світової фінансової кризи в провідних економіках світу спостерігається безперервне зростання витрат на інформаційні ресурси. За підсумками 2019 року, глобальні витрати на інформаційні ресурси перевищили 2.3 трлн дол. США. До країн з найбільшим обсягом витрат на НДДКР відносяться США, Китай, Японія, Німеччина та Індія. Азіатський регіон вже значно переважає Європу і Північну Америку за сукупним обсягом витрат на інформаційні ресурси. Завдяки зазначеним тенденціям відбувається зростання обсягів світової торгівлі патентами і ліцензіями, змінюється її динаміка, відбувається зростання доходів від продажів результатів науково-технічної діяльності та їх перерозподіл між країнами-технологічними лідерами.

Висновки до розділу 2

Таким чином, світовий ринок патентів та ліцензій займає особливу нішу у глобальній системі інтелектуальної власності. Проте, цей ринок є складним і багаторівневим механізмом, що потребує створення та використання ефективних регуляторних інструментів, які дозволяють гармонізувати світову систему патентів і ліцензій з урахуванням основних світових тенденцій технологічного розвитку. Одну із ключових ролей у процесах регулювання патентно-ліцензійної діяльності відіграють сьогодні стратегії використання патентів і ліцензій, що розробляються як окремий компонент економічної політики країн світу з урахуванням світових стандартів інтелектуальної власності.

У межах кожної із зазначених тенденцій розвитку світової патентно-ліцензійної торгівлі формуються перспективні нові технології і галузі науки з точки зору їх потенційного застосування у різних сферах людської діяльності. Ці технології потенційно є відповідями на глобальні виклики та формують новий технологічний імідж світу. Процеси інтернаціоналізації та інтелектуалізації світової економіки сприяють активізації міжнародних економічних відносин, створюють сприятливий клімат для залучення міжнародного капіталу і технологій. Разом з тим, державна політика розвитку високотехнологічних галузей та ефективного управління інтелектуальною власністю, що вимагає значних коштів і інвестицій, відіграє не останню роль у процесах підвищення національної конкурентоспроможності об'єктів інтелектуальної власності та їх виходу на світовий ринок патентів і ліцензій.

Таким чином, останні десять років стали періодом вагомих успіхів у науково-технічній сфері. Розроблено і виведено на світовий ринок цілий ряд проривних інновацій, у першу чергу, в галузі інформаційних технологій. При цьому, головну роль в інноваційному ривку відіграли компанії приватного сектору. Як у розвинених країнах, так і у країнах, що розвиваються, використовуються численні інструменти державного стимулювання й підтримки високотехнологічних компаній. Після світової фінансової кризи в провідних економіках світу спостерігається безперервне зростання витрат на інформаційні ресурси. За підсумками 2019 року, глобальні витрати на інформаційні ресурси перевищили 2.3 трлн дол. США. До країн з найбільшим обсягом витрат на НДДКР відносяться США, Китай, Японія, Німеччина та Індія. Азіатський регіон вже значно переважає Європу і Північну Америку за сукупним обсягом витрат на інформаційні ресурси. Завдяки зазначеним тенденціям відбувається зростання обсягів світової торгівлі патентами і ліцензіями, змінюється її динаміка, відбувається зростання доходів від продажів результатів науково-технічної діяльності та їх перерозподіл між країнами-технологічними лідерами.

РОЗДІЛ 3

УКРАЇНА НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПАТЕНТІВ ТА ЛІЦЕНЗІЙ

3.1. Сучасний стан та пріоритетні напрямки інтеграції України у світовий ринок патентів і ліцензій

Домінування глобалізаційних та інтеграційних процесів у всіх галузях економічного розвитку є загальною поточною тенденцією. Тільки інноваційно-інвестиційна модель розвитку може забезпечити процес швидкого розвитку продуктивних сил. Вона спрямована на поступове формування життєздатного інноваційно-інвестиційного потенціалу сталого розвитку України.

Безсумнівно, українці є надзвичайно талановитою нацією та здатні набувати усіх необхідних технічних компетенцій та навичок для розвитку проривних інновацій, які є запорукою успішного майбутнього. Сила національної економіки – у наявності людського капіталу з освітою, який відповідає 85-му позиції України зі 141 країни відповідно до рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2019 року.

Незважаючи на таку позитивну динаміку, рівень використання наукових знань для розвитку інновацій в Україні залишається низьким, а зростання інноваційного виробництва – надзвичайно повільним. Основною причиною цього є проблема фінансування інноваційної діяльності. Кошти державного бюджету не перевищують 3,9% від загального обсягу фінансування інноваційної діяльності, а іноземні інвестиції в інновації скоротились з 3,8% у 2010 році до 2,8% у 2019 році [14]. Очевидно, держава та іноземні інвестори не зацікавлені у фінансуванні українських інноваторів. Ігнорування українських науковців щороку збільшує «відтік інтелекту» за кордон [40].

Технології, що швидко розвиваються, завжди були невід'ємною частиною процесу зростання економіки. Як один з основних двигунів прогресу, інновації потребують юридичного захисту. Завдяки такому захисту відбувається заохочення подальшого технологічного прогресу. Захист інновацій забезпечується патентами, які

складають основну частину інтелектуальної власності в більшості країн, і Україна не є винятком.

Сьогодні центр світового патентування зсувається у бік азіатських країн, які активно нарощують свою питому вагу. При цьому Азійсько-Тихоокеанський регіон є безумовним лідером щодо охоплення світового патентного простору. Найбільша кількість патентних заявок у світі надходить від бізнесу, і, в першу чергу, – великого, дослідницькі підрозділи якого заздалегідь захоплюють ніші на світовому ринку.

Відзначаючи в цілому позитивну динаміку подачі міжнародних патентних заявок в Україні, варто вказати про те, що їх кількість все ще залишається незначною. Проте, в Україні відбувається зрушення пріоритетів у бік низькотехнологічних розробок, оскільки країна намагається заявити про себе як про претендента на роль повноправного учасника світового ринку технологій, тим більше – самостійного суб'єкта глобальної економіки. Станом на 1 січня 2019 р. до Державного реєстру патентів України на винаходи внесено 123 121 патент, з них є чинними 22 977 патентів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Кількість зареєстрованих патентів на винаходи в Україні у 2014-2018 рр., (од.).

	2014	2015	2016	2017	2018
Загальна кількість патентів	3319	3014	2813	2590	2469
від національних заявників	1702	1516	1277	1224	1203
від іноземних заявників	1617	1498	1536	1366	1266
Чинних патентів на кінець року	26183	25736	24760	23705	22977

Примітка. Складено автором за даними Українського інституту інтелектуальної власності [17].

На сьогодні успішна інтеграція будь-якої країни у світове співтовариство визначається обсягом портфелю монопольних прав для продажу нового продукту і отримання максимального прибутку за весь період його чинності.

Україна є учасником численних договорів щодо захисту різних об'єктів інтелектуальної власності. Ці договори є як багатосторонніми (універсальними та регіональними), так і двосторонніми, включаючи договори, які адмініструються

Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ), і Угодою Світової організації торгівлі про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС). Вони накладають на Україну обов'язок поважати і захищати інтелектуальну власність, але, як правило, не вимагають будь-якої конкретної організації судової системи для більш ефективного виконання цього обов'язку. Наприклад, стаття 41 ТРИПС передбачає, що держави-члени повинні забезпечувати процедури захисту прав інтелектуальної власності. Проте, пункт 5 цієї статті говорить, що це «не створює будь-яких зобов'язань зі створення судової системи для захисту прав інтелектуальної власності, відмінної від системи захисту прав в цілому, і не впливає на дієздатність її членів для забезпечення дотримання свого законодавства в цілому». Іншими словами, договори в галузі інтелектуальної власності не накладають жодних інституційних зобов'язань щодо, формування судової системи, не говорячи про створення окремого суду з інтелектуальної власності [40].

Інноваційна інфраструктура України включає систему підприємств, організацій та установ, які надають інформаційні, комунікаційні, консалтингові, маркетингові, фінансові та інші послуги, що сприяють створенню інновацій. За даними Міністерства освіти і науки України, наразі в Україні діють 12 технологічних парків, 17 наукових парків, 28 інноваційних бізнес-інкубаторів, 26 інноваційних центрів, 23 кластери інновацій та технологій, 8 небанківських фінансових установ, дев'ять центрів інновацій та трансферу технологій, 49 центрів комерціалізації інтелектуальної власності, 29 контактних пунктів для науково-дослідної та інноваційної програми ЄС Horizon 2020 та близько 40 інших агентств, що працюють у сфері інновацій.

Важливу роль відіграє держава у розвитку інноваційних послуг на ринку. Розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2019 році було затверджено Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Стратегія успішного розвитку національних економічних систем держав-лідерів останніми роками тісно пов'язана з лідерством у дослідженнях і розробках, появою нових знань, розвитком високотехнологічного виробництва і створенням масових інноваційних продуктів. Розвиток інноваційного потенціалу – це не тільки шлях динамічного розвитку та

успіху, а і засіб забезпечення безпеки та суверенітету держави, її конкурентоспроможності у сучасному світі.

Сучасна українська держава має дуже обмежену фінансову та інституційну спроможність. Відтак, наявні ресурси і потенціал доцільно зосередити на підтримці наукових досліджень, які є однією з основ інноваційного потенціалу, та створенні ефективної інфраструктури, яка сприятиме перетворенню результатів досліджень у продукт, придатний до комерціалізації. Для розв'язання завдання з переходу до інноваційного зростання, у Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року (далі – Стратегія), з усього різноманіття можливих інструментів пропонуються ті, які:

- найкраще відповідають подоланню перешкод, що найбільше заважають інноваційному процесу в Україні;
- потребують найменше бюджетних видатків і фіскальних ресурсів, але при цьому здатні приносити відчутні результати за мінімальних вкладень;
- є найменш вразливими до корупції та інших зловживань.

Діючи протягом останніх 10 років підходи до формування та реалізації державної інноваційної політики виявилися неспроможними підняти Україну на вищу сходинку, а отже, потребують докорінних змін. Попередні спроби формування в Україні державної політики підтримки інновацій через вибірккову допомогу в розвитку окремих галузей, підгалузей і проектів мали обмежений позитивний вплив. Підходи, які базуються на визначенні галузевих пріоритетів, погано піддаються стратегічному плануванню, оскільки інновації є важко прогнозованим процесом. При цьому, пріоритет у використанні наявних ресурсів надавався поточним завданням, а не розвитку інноваційної інфраструктури, що мало б набагато більший і довгостроковий ефект. Крім того, визначення галузевих пріоритетів може ставати об'єктом впливу поточних інтересів, що призводитиме до викривлення державної політики, а пільги та інші преференції для такої підтримки можуть стати джерелом зловживань.

Мета даної Стратегії полягає у розбудові національної інноваційної екосистеми для забезпечення швидкого та якісного перетворення креативних ідей на інноваційні

продукти та послуги, підвищення рівня інноваційності національної економіки, що передбачає створення сприятливих умов для розвитку інноваційної сфери, збільшення кількості впроваджуваних розробок, підвищення економічної віддачі від них, залучення інвестицій в інноваційну діяльність [1, с. 13].

Україна досягла певного прогресу в розробці розгалуженої системи захисту прав інтелектуальної власності та приєдналася до багатьох договорів та конвенцій щодо прав інтелектуальної власності. У 2000 році Україна стала учасницею Женевської конвенції про фонограми. Крім того, в Україні діють закони про захист прав на винаходи та корисні моделі (1993), про захист прав на промислові зразки (1993), про захист прав на знаки для товарів і послуг (1993) тощо. У межах свого двостороннього інвестиційного договору зі Сполученими Штатами, який набув чинності у 1996 році, Україна зобов'язалася забезпечити захист патентів, товарних знаків та авторських прав США [48].

Спільні підприємства між українськими та західними партнерами стали популярними після здобуття незалежності. Незважаючи на те, що більшість із цих проектів мають помітні успіхи, значна їх кількість переросла у бурхливі ділові конфлікти через недосвідченість українських та західних бізнес-партнерів, а також через слабкі сторони в українській правовій системі. Американські компанії повинні використовувати місцеву юридичну консультацію і намагатися структурувати свою організацію як офшорну бізнес-організацію, де діють міжнародні, а не українські закони.

Ліцензування продукту для місцевого виробництва – це життєздатна стратегія виходу на ринок. Українські виробники часто пропонують низьку собівартість продукції та уже сформований набір клієнтів і дистриб'юторів як в Україні, так і в країнах СНД. Захист інтелектуальної власності залишається слабким. Американські компанії можуть реєструвати свої торговельні марки та патенти, уникати обміну технологіями, якщо це можливо. Кількість нормативно-правових актів, необхідних сертифікатів та режимів нагляду в Україні накладає значне регуляторне навантаження на приватне підприємство. Хоча час та витрати, пов'язані з реєстрацією бізнесу, скорочуються [11].

Українські власники патентів більше не можуть дозволити собі просто подати свої патенти та чекати виникнення порушень. Максимізація вартості патентів вимагає ретельного планування та постійного моніторингу. Компанії, які бажають залишатися конкурентоспроможними, потребують розробки ефективних стратегій імплементації патентів, які можуть включати, зокрема, ліцензування, судові спори або поєднання обох варіантів [45].

В Україні немає явних лідерів серед технологічних секторів. Усі галузі національної промисловості страждають від відсутності замовлень на вітчизняну високотехнологічну продукцію і нестачі фінансових ресурсів. У цій ситуації такі традиційні сектори, як металургія та енергетика є одними з провідних секторів за загальним рівнем витрат на інноваційну діяльність. З іншого боку, статистика свідчить, що інноваційні підприємства присутні майже в усіх галузях промисловості. Вони утворюють найбільш динамічні і успішні групи компаній. За даними Державної служби статистики України, понад 50% усіх вітчизняних інноваційних підприємств експортували принаймні частину своєї продукції.

Рівень підтримки інноваційної діяльності в Україні виявився набагато більш чутливим до економічних негараздів останніх років, ніж рівень фінансування науково-технічної діяльності, про що свідчать результати досліджень статистичного відомства України за методологією Європейського інноваційного обстеження, які почали проводитися з другої половини попереднього десятиліття.

Враховуючи те, що національна економіка України й досі характеризується такими рисами, як технічна та технологічна відсталість, значний фізичний та моральний знос основних засобів, низький рівень використання виробничих потужностей, висока матеріало-, енерго- та ресурсоемність, відсутність або низький рівень інноваційної діяльності, відсутність прогресу в освоєнні та впровадженні новітніх технологій, все це заважає підвищенню конкурентоспроможності промисловості, що певною мірою спричинило глибоку структурну кризу та спад виробництва. За часи незалежності України технологічно деградували великі високотехнологічні комплекси у галузі авіабудування, електронної промисловості,

радіоелектроніки, верстатобудування, приладобудування тощо), потенціал яких мав би стати підґрунтям економічного розвитку країни.

В країні домінує відтворення виробництва 3-го технологічного укладу (гірнична металургія, залізничний транспорт, багатотоннажна неорганічна хімія тощо). Відповідно, майже 95 % вітчизняної продукції належить до виробництв 3-го та 4-го технологічних укладів. Зростання ВВП за рахунок впровадження нових технологій в Україні оцінюється всього у 0,7-1%.

Система інтелектуальної власності допускає певну гнучкість і може бути побудована таким чином, аби служити інтересам країни з дотриманням необхідних міжнародних стандартів, які вимагають послідовного й передбачуваного режиму стосовно правовласників інтелектуальної власності.

Україна втрачає потенціал створення об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) за відсутності послідовної державної політики та стратегії у сфері охорони й захисту інтелектуальної власності. Відтак, політика держави у сфері ІВ має бути невід'ємною складовою інноваційної політики, стрижневою для економічного розвитку, й дозволить застосовувати всебічний і глобальний підхід до стимулювання і сприяння інноваціям на національному рівні, а також стане каталізатором створення та використання об'єктів промислової власності у процесах структурних перетворень. При цьому, поняття інфраструктури комерціалізації ОІВ слід розглядати як синонім інфраструктури інноваційної діяльності, в якій використовуються ОІВ. Зазначений підхід відображає сучасний етап інноваційної діяльності, яка переважно не має лінійного характеру (створення ОІВ та його наступна комерціалізація), а носить циклічно-мережевий характер (нові продукти та послуги створюються за спільної участі науки, бізнесу та споживачів, і при цьому, механізми створення, захисту та використання ОІВ мають набагато складнішу природу, ніж за лінійного характеру цих процесів).

Фактично, чинна патентна система значною мірою працює не для заохочення творчої діяльності в галузі технологій та створення нових продуктів з використанням результатів такої творчості, і як результат для суспільства – створення нових робочих місць та джерел надходження податків, а навпаки, демонструє, що діяльність в галузі

технологій є безперспективною в Україні. Відповідно, сфера охорони ІВ потребує підтримки з використанням стимулюючих методів та інструментів державного регулювання задля створення ефективних механізмів функціонування ринку інтелектуальної власності. Країні необхідно мати постійний інституціональний механізм для контролю за політикою у сфері інтелектуальної власності [22].

Інновації мають вирішальне значення для підвищення продуктивності праці, диверсифікації виробництва та збільшення доданої вартості. Мобілізовані ресурси державного та приватного секторів можуть забезпечити потужну базу для досліджень та розробок у країні, особливо завдяки координованим ініціативам державної політики [52].

Створення технологічних, наукових та промислових парків в Україні також забезпечило певні результати. Ці ініціативи були інструментами для стимулювання інвестицій та сприяння науково-дослідним роботам, створенню робочих місць та розвитку сучасної виробничої інфраструктури (табл. 3.2)

Таблиця 3.2

Інструменти стимулювання розвитку сучасної виробничої інфраструктури в Україні

Інструменти	Зміст
Технологічні парки	Пільги, що надаються технологічним паркам, включають нарахування податку на прибуток та сплату ввізного мита на спеціальних рахунках; нульові відсоткові позики або компенсацію відсотків за кредити, укладені на проекти технопарків. Однак, за відсутності кредитної підтримки в останні роки, ініціатива видається нереалізованою.
Наукові парки	Заявлена мета наукових парків – пропагувати науку, технології та інновації в університетах та науково-дослідних установах, а також сприяти комерціалізації результатів досліджень. На сьогодні зареєстровано сімнадцять наукових парків. Обладнання та комплектуючі для наукових, науково-дослідних чи лабораторних робіт, що імпортуються самими науковими парками або їх партнерами, звільняються від сплати митних платежів у порядку, передбаченому Митним кодексом.
Промислові парки	Пільги та заохочення промислових парків передбачають полегшення доступу інвесторів до землі, а також інші переваги, включаючи зниження витрат та звільнення від сплати мита на певне обладнання та комплектуючі, що не виробляються в Україні. В Україні існує 17 офіційно зареєстрованих індустриальних парків (за реєстром Індустриальних парків).

Примітка. Складено автором за даними Міжнародного торговельного центру [52].

Щодо впливу ІВ на інноваційне середовище у галузевому розрізі, прикладом може бути сфера оборони. За роки незалежності було здійснено шість масштабних трансформацій у сфері управління ВПК та реалізації військово-промислової інноваційної політики – від утворення у 1991 р. Державного комітету з оборонної промисловості і машинобудування, до утворення у 2010 р. Державного концерну, на який покладено функції з формування та забезпечення реалізації державної політики, у т.ч. інноваційної, у сфері функціонування і розвитку ВПК, розвитку науковотехнічного потенціалу в галузі озброєнь та військової техніки. Протягом останніх чотирьох років в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, що сприяють вирішенню проблемних питань у сфері національної безпеки і оборони, зокрема, Стратегію сталого розвитку «Україна-2020», Стратегію національної безпеки України та Воєнну доктрину України.

Істотна увага в Україні приділяється проблемам пошуку балансу інтересів у сферах фармацевтики та інтелектуальної власності. Адже недосконалість національної патентної системи захисту прав на винаходи, об'єктом яких є лікарські засоби, унеможливорює зловживання такими правами у зв'язку з законодавчо закріпленою монополією на ринку запатентованих лікарських засобів, яка призводить до недопущення на ринок альтернативних дешевших генеричних лікарських засобів, зменшення можливості для розвитку національного фармацевтичного сектору, зокрема, через існування «вічнозелених патентів» та значного збільшення бюджетних витрат для забезпечення суспільства необхідними лікарськими засобами. Складна соціально-економічна ситуація існує і з певними препаратами, повноцінне лікування за допомогою яких є неможливим через високу монопольну ціну, яка встановлюється на українському ринку у зв'язку з можливістю отримання вторинних патентів [22].

Отже, інноваційний розвиток України є важливою умовою інтеграції держави у світову економіку. Одним із головних завдань для України у напрямку інтеграції у світовий ринок патентів і ліцензій є, у першу чергу, створення умов для зростання рівня конкурентоспроможності науково-технічної продукції, які на сучасному етапі розвитку суспільства визначаються рівнем освітньої кваліфікації населення, станом фундаментальних розробок, структурою НДДКР, ступенем патентування та впровадження інновацій у виробництво.

3.2. Проблеми участі України у світовій патентно-ліцензійній торгівлі та шляхи їх вирішення

У сучасній конкурентній економіці інновації, засновані на знаннях, є основою економічного розвитку. Стійке зростання та покращений рівень життя можна отримати лише за рахунок підвищення продуктивності праці та впровадження нових та більш досконалих товарів та послуг, що успішно конкурують на світовому ринку.

В умовах інноваційної економіки бзначна кількість країн світу обрали абсолютно новий підхід до питань економічного зростання, заснований на сприянні використанню та передачі знань. Основна відмінність економіки інновацій від економіки знань полягає в тому, що інтелектуальна власність у формі знань, вмінь, досвіду та, особливо, передових технологій стає інтелектуальним резервом як окремих підприємств, так і країни в цілому і слугує головним ресурсом для їх розвитку. Недарма провідні компанії світу зацікавлені у прискореному зростанні знань.

Однією з умов інтеграції країн з перехідною економікою у нову економічну систему є створення ефективних механізмів використання їх інтелектуальних ресурсів, особливо тих, які охоплені правами інтелектуальної власності. Останніми роками в Україні було декілька ініціатив, пов'язаних з інноваціями, що відображає постійне значення, яке надається інноваціям як рушію зростання та конкурентоспроможності. Однак, багато правових та політичних документів залишаються на концептуальному рівні з недостатньо визначеними практичними заходами чи інструкціями щодо їх подальшої реалізації. Необхідно приділяти більше уваги відповідній послідовності різних запропонованих втручань.

Ефективна координація є однією з головних проблем управління інноваціями. Незважаючи на прогрес, досягнутий адміністративними реформами, обов'язки ключових суб'єктів ще не визначені чітко. Діяльність, пов'язана з інноваціями, розподіляється між різними громадськими організаціями, але немає жодного координуючого органу. Хоча існує вертикальна координація (від агентств до

міністерств та уряду), наразі механізми горизонтальної координації слабкі або взагалі відсутні.

Інновації процвітають у сприятливому середовищі, де існує спільне уявлення про їх важливість. Яскрава інноваційна культура є важливим фактором успіху громадських ініціатив, що сприяють інноваціям, і сама по собі повинна бути цільовою політикою. Однак, незважаючи на деякі сприятливі умови, включаючи достатній рівень освіченості населення, цьому питанню приділяється недостатня увага в Україні.

Інновації – це багатогранний процес, на який впливають численні урядові установи та підрозділи. В Україні немає чіткої структури управління для арбітражу конфліктів, забезпечення інтеграції різних цілей та визначення послідовних програм. Цей недолік сприяє поширенню суперечливих і недостатньо фінансованих ініціатив та неефективній системі правових норм.

В минулому Україна прийняла багато інноваційних ініціатив. Однак, їх реалізація була нерівномірною через відсутність необхідних подальших кроків для конкретного вираження цілей на високому рівні, включаючи забезпечення фінансових ресурсів. Відсутність залучення ключових інноваційних суб'єктів до проектування також підірвала реалізацію. Крім того, не було зібрано систематичних доказів щодо інноваційного впливу минулих програм для оцінки ефективності.

Україна – країна, що має різноманітні ресурси та потреби на регіональному рівні. У минулому були спроби включити інноваційний аспект у регіональну політику, але деякий час прогрес був обмежений. Використання потенціалу регіонального розвитку вимагає більш цілеспрямованих зусиль. Регіональні стратегії, засновані на інноваціях, вимагають створення базової інфраструктури, яка збільшує спроможність поглинання менш розвинених регіонів та полегшує співпрацю та обмін.

Суспільна підтримка НДДКР є низькою та недостатньо зосередженою, внаслідок чого зусилля та ресурси розповсюджуються неефективно. Відносна важливість державних програм обмежена, і їх пріоритети не завжди відображаються в тематичних програмах досліджень, розробок та інновацій. Мобілізація ресурсів приватного сектору за допомогою узгоджених ініціатив державної політики може

забезпечити ефективний інструмент для реструктуризації промисловості у конкретних секторах відповідно до державних пріоритетів, визначених у стратегічних документах політики.

Прямі іноземні інвестиції є головним рушієм інновацій через імпорт, адаптацію іноземних технологій та бізнес-моделей. Україна отримувала прямі іноземні інвестиції, однак ці притоки не спричинили структурних змін або технологічного вдосконалення, враховуючи їх галузевий склад. Для України здатність поглинати та розповсюджувати іноземні технології є ключовим рушієм інновацій, але потенціал прямих іноземних інвестицій для заохочення інновацій залишається значною мірою невикористаним.

Інституціям, що генерують знання, наприклад, науково-дослідним інститутам та університетам, часто не вистачає комерційної орієнтації. Для малого та середнього бізнесу витрати на розвиток відносин з такими організаціями досить високі, а жорсткі межі взаємодії не відповідають їх потребам, що змінюються.

Розробка відповідних політичних заходів потребує ретельного аналізу існуючих можливостей та програм. Незважаючи на те, що є деякі сфери впливу, також існує дублювання та розсіювання зусиль.

Втручання, орієнтовані на посилення науково-дослідної роботи, як в академічному, так і в бізнес-секторі, мають чіткі обмеження, і якщо попит на інновації залишається низьким, то це, як і в інших країнах з перехідною економікою, є ключовим обмеженням для України. Співпраця між наукою та бізнесом перешкоджає отриманню інформації про можливості та витрати, з якими стикаються організації при пошуку партнерських відносин.

Залучення державного сектору може сприяти координації приватних ініціатив та заохоченню тісних зв'язків між промисловістю та науковими дослідженнями. Малі масштабні проекти, спрямовані на заохочення відносин між промисловістю та наукою з обмеженими потребами в ресурсах, але, можливо, великими демонстраційними ефектами є особливо доречними в Україні, враховуючи фінансові обмеження та проблеми управління.

Україна має підприємницький талант та відносно сильне ставлення до ризику. Це основні компоненти для будь-якого втручання в політику, спрямованого на просування інноваційного підприємництва. Однак, рівень виживання стартапів низький порівняно з передовими країнами. Ефективні політичні дії, що покращують цей показник, створюють зайнятість, диверсифікують структуру промисловості та стимулюють конкуренцію.

Інноваційні компанії стикаються з особливими труднощами при спробі залучення фінансів, що залишається критичною перешкодою при відкритті бізнесу. Однак, програми підтримки для малого та середнього бізнесу є дуже обмеженими, і немає публічних втручань, спрямованих на стартапи. Обмежені державні ресурси та попередні невдалі спроби стимулювати інновації, пропонуючи фінансові стимули, допомагають пояснити поточну відсутність фінансових механізмів для заохочення розвитку інноваційних підприємств.

Доступ до міжнародних знань і надалі відіграватиме вирішальну роль у модернізації української економіки. Зовнішні ринки можуть забезпечити необхідний попит на інноваційні українські компанії. Сприяння участі у глобальних мережах, через які протікає інформація, та забезпечення того, щоб дослідники, студенти та компанії мали повний доступ до механізмів міжнародного співробітництва, допомагають створити рамкові умови для процвітання інновацій.

Комерціалізація наукових досліджень стикається з передовими витратами і вимагає розвитку складного кола навичок, які складно здобути. Враховуючи невизначеність очікуваної віддачі та фінансові обмеження, з якими стикаються академічні організації, для подолання цих труднощів потрібна підтримка громадськості.

Державна підтримка необхідна для вирішення проблем фінансування інноваційних компаній. Міжнародне співробітництво в галузі науки може бути заохочене до співпраці шляхом посилення механізмів координації та циркуляції інформації. Залучення до цих обмінів вимагає конкретних лінгвістичних та управлінських навичок, які можна розвинути за допомогою відповідної підготовки. Можуть бути розроблені Інтернет-платформи для підвищення кваліфікації в

міжнародному науково-дослідному співробітництві, включаючи управлінські та адміністративні аспекти, пов'язані з наданням заявок, науково-дослідним співробітництвом та комерціалізацією дослідницьких проектів. Технологічна модернізація та інновації сприяли б диверсифікації експорту, зменшенню енергоємності та збільшенню продуктивності. Розвиток нових конкурентних переваг, спираючись на економічний потенціал країни, забезпечив би більш стабільні джерела зростання [44].

Участь держави відіграє вирішальну роль у розвитку інноваційної діяльності. Парламент та Кабінет Міністрів України встановлюють нормативно-правову базу для функціонування науки і техніки, виділяють кошти, розробляють стратегії та здійснюють загальний контроль за розвитком та впровадженням науки, техніки та інновацій.

Одним із найважливіших положень «Закону про науково-технічну діяльність» є створення постійного дорадчого органу Кабінету Міністрів – Національної ради України з розвитку науки, що дозволяє забезпечити ефективну взаємодію органів виконавчої влади та представників наукового співтовариства у формуванні та здійсненні державної політики у галузі науково-технічної діяльності, до складу якої входитимуть 24 провідні вчені, які представлятимуть всесвітнє наукове співтовариство та 24 агенти центральних органів виконавчої влади.

Коли в 2002 році було прийнято «Закон про інноваційну діяльність», Адміністрація Президента, Парламент та Кабінет Міністрів ініціювали численні інноваційні програми та плани. Однак, фінансування програми було досить обмеженим, і мало ініціатив пройшло попередній етап розробки проекту.

Зв'язки з приватним сектором є дуже важливими не лише через фінансову підтримку, але й через розвиток міцних галузево-наукових зв'язків у національній інноваційній системі. Підприємства можуть передавати необхідну інформацію з точки зору того, що сприятиме діяльності зацікавлених сторін та як розробити ефективну інноваційну політику.

Розвиток безперебійного ланцюга від досліджень до виробництва є надзвичайно важливим, для забезпечення ефекту для всіх зацікавлених сторін. Влада

повинна сприяти співпраці та консультаціям між різними суб'єктами, які беруть участь у інноваційному процесі. Таке сприяння може здійснюватись у формі розробки платформ для спілкування дослідницьких організацій і постачальників, фінансування підприємств, надання інформаційних послуг, організації виставок, інтернет-мереж тощо. Влада також повинна заохочувати розвиток інноваційної культури серед населення з урахуванням основних причин низької інноваційної активності промислових підприємств в Україні (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Основні причини низької інноваційної активності промислових підприємств
в Україні

Причини	Зміст
Низький рівень конкуренції	Підприємства, які конкурують з імпортною продукцією, як правило, більш активні з точки зору інновацій, уряд повинен створити умови для захисту конкуренції та уникнення монопольних ситуацій.
Домінування галузей первинного виробництва	Домінування в економічній структурі первинних галузей є небажаним через їх невисоку схильність до інноваційних процесів.
Недосконалість законодавчої бази	Недоліки законодавчої бази негативно впливають на стимулювання податкових пільг або податкових кредитів для компаній, що впроваджують інновації.
Обмежене державне фінансування вчених	Низький рівень заробітної плати та невизнання наукових професій у суспільстві в поєднанні з відсутністю інноваційної інфраструктури призводить до того, що багато вчених залишають країну.

Примітка. Складено автором за даними Міжнародного торговельного центру [52].

Зважаючи на серйозний науковий потенціал та сферу патентування винаходів, ще однією актуальною проблемою, яка перешкоджає впровадженню результатів науково-дослідних робіт у виробництво, є відсутність економічних стимулів. Якщо жорстка конкуренція, обов'язкові національні стандарти (наприклад, екологічні параметри виробництва), необхідність економії енергії відіграють роль за кордоном, єдиним стимулом для України був і залишається невизначений шанс продати винахід за кордон.

Основною перешкодою для інноваційного прориву в Україні є досить тривалий процес комерціалізації винаходу. Відділи, що займаються патентуванням та ліцензуванням, створені в розвинених країнах при кожному навчальному чи дослідницькому центрі. Наприклад, Ізраїльський інститут науки Вейцмана, який фінансується державою в тій же сумі, що і Академія наук України. Однак, це лише 25% його загального бюджету. Інші три чверті – це доходи від продажу патентів та ліцензій на розвиток університету. Незважаючи на те, що за Глобальним інноваційним індексом 2019 року Україна входить до ТОП-50 країн з високою винахідницькою активністю та займає 47 позицій, що на 7 позицій вище, ніж за попередній звітний період, кількість отриманих патентів в Україні загалом відповідає портфелю нових патентів декількох університетів США [42].

Для ефективної комерціалізації потрібна відповідна екосистема. Якщо оцінити всі компоненти інноваційної екосистеми України (уряд, університети, корпорації, венчурні інвестори та постачальники послуг), ми можемо побачити не лише низький рівень розвитку окремих елементів, але й велику проблему взаємодії з ними. Особливістю сучасної динаміки винахідництва в Україні є швидке скорочення патентування за міжнародною процедурою на тлі збільшення кількості охоронних документів за національною процедурою [53].

Доступ до міжнародних знань і надалі відіграватиме вирішальну роль у модернізації української економіки. Зовнішні ринки можуть забезпечити необхідний попит на інноваційні українські компанії. Сприяння участі у глобальних мережах, через які протікає інформація, та забезпечення повного доступу до механізмів міжнародного співробітництва, допомагають створити умови для розвитку інноваційної діяльності.

Участь у глобальних інноваційних мережах та регіональних партнерствах є важливою для доступу до знань, необхідних для просування конкурентних позицій країни та забезпечення актуальності внутрішніх зусиль. Українські вчені дедалі активніше беруть участь у різних ініціативах наукової співпраці.

Україна має сприятливе географічне положення, розвинені культурні та економічні відносини з Європейським Союзом та з країнами СНД, створюючи

значний потенціал для можливостей співпраці, які можна використовувати більш повно. Незважаючи на значну кількість поточних ініціатив, все ще залишаються можливості для забезпечення більш міцної інституційної бази для спільних проєктів у різних сферах. Міжнародна видимість інноваційних зусиль важлива для задоволення інтересів іноземних партнерів та залучення їх до внутрішніх ініціатив. Однак, для цього потрібні скоординовані зусилля, які представляють узгоджений погляд на державні програми.

Щодо рекомендацій та порад, то їх можна сформулювати на основі оцінки інноваційних показників України, що може сприяти підвищенню ефективності національної інноваційної системи та посиленню інноваційних можливостей зацікавлених сторін. Ці рекомендації стосуються великої кількості питань, пов'язаних з інноваціями, мають різний обсяг, включаючи стратегічні погляди, зміни у розподілі ресурсів, нові політичні орієнтири або розробку конкретних інструментів.

Як частина цілісного, послідовного підходу до визначення пріоритетності інноваційної політики на національному рівні, органи влади повинні розглянути розробку Національної стратегії інновацій України як єдиний, всеосяжний документ, який би інтегрував та замінював багато існуючих політичних ініціатив. Окрім визначення необхідних політичних заходів, важливою складовою такої стратегії буде визначення способу її реалізації, моніторингу та оцінки, а також використання чітко визначених ресурсів та визначення обов'язків для виконання необхідних завдань.

Враховуючи необхідний рівень координації між міністерствами та відомствами для ефективних дій щодо інноваційної політики, органи влади можуть розглянути можливість створення Національної ради з інновацій з метою сприяння міжсекторному та міжвідомчому підходу при розробці та реалізації інноваційної політики. Представники ділового та академічного секторів також можуть бути включені до складу її членів, тоді як роль головування може виконувати діяч із широкою національною підтримкою для забезпечення загальної обізнаності та наочності інноваційних ініціатив у країні.

Необхідно посилити внесок інновацій у регіональний розвиток. Влада повинна забезпечити, щоб інноваційна політика та пов'язані з нею програми включали

регіональний аспект, і щоб це підтримувалось відповідними фінансовими та координаційними механізмами. Вони можуть включати чітко визначений процес консультацій, який сприяв би узгодженню цілей національної та регіональної політики та включення регіональних аспектів у розробку загальної національної інноваційної стратегії. Також важливим буде створення інституційних структур, які сприятимуть координації між регіональними та центральними втручаннями, включаючи механізми консультацій та обміну інформацією, а також надання в центральних планах розвитку необхідної інфраструктури для підтримки реалізації регіональних стратегій.

Політика України щодо просування прямих іноземних інвестицій є загальною та не орієнтована на просування інновацій. Можливості, що виникли у зв'язку зі створенням Державного агентства з інвестицій та національних проєктів, можуть бути використані для забезпечення інтеграції конкретних галузей прямого іноземного інвестування у галузеві або технологічні програми підтримки НДДКР та інновацій.

Стрімка інтеграція у світовий ринок патентів і ліцензій необхідна для розвитку вітчизняної економічної діяльності. Влада повинна активно просувати заходи співпраці між різними суб'єктами інновацій, домагаючись постійних змін у їхній поведінці. Обсяг публічного втручання може включати різні зобов'язання щодо ресурсів, зокрема, стратегічне співробітництво між різними організаціями, коли умовою фінансування є участь як наукових, так і галузевих зацікавлених сторін. Цей тип втручання може бути орієнтований на ключову технологію або сприяти розвитку центрів передового досвіду, які підтримують розвиток спільних дослідницьких структур між фірмами та промисловістю [44].

Зацікавлені сторони ЄС також повідомляють, що захист прав інтелектуальної власності в Україні з низки причин залишається досить неефективним. Таке право на захист залежить від подання першого дозволу на продаж винаходу в Україні протягом двох років після надання дозволу на продаж у будь-якій країні світу, що спричиняє достроковий вихід на ринок фармацевтичних компаній, часто проти їхніх ділових інтересів.

Подальший прогрес є необхідним також щодо застосування прав інтелектуальної власності. Згідно з дослідженням EUIPO-OECD щодо тенденцій торгівлі фальсифікованими та піратськими товарами за 2019 рік, Україна продовжує залишатися одним із чотирьох основних пунктів транзиту підроблених товарів на ринок ЄС, особливо у таких галузях: продовольчі товари, годинники та ювелірні вироби, іграшки, одяг, оптичне, фото та медичне обладнання.

Піратство в інтернеті залишається суттєвою проблемою, а слабкі сторони чинного законодавства призвели до збільшення кількості піратських сайтів, що розміщуються в Україні. Існують значні проблеми з ефективністю митних органів, оскільки немає відповідних засобів для знищення певних видів підробленої продукції. Загалом, існує недостатня кількість ефективних процедур знищення вилученої підробленої продукції та обладнання, що використовується для їх виготовлення. Угода про асоціацію з ЄС являє собою регуляторне узгодження законодавства України з питань інтелектуальної власності із законодавством ЄС у галузі авторського права та суміжних прав, торговельних марок, конструкцій, топографій напівпровідників, патентів, сортів рослин.

Діалог щодо інтелектуальної власності, який розпочався вищезгаданою Угодою про асоціацію, є частиною більш широкої співпраці між ЄС та Україною в контексті Європейської політики сусідства та дає можливість обом сторонам обмінюватися інформацією з питань багатостороннього та двостороннього захисту інтелектуальної власності, національного законодавства і практики інтелектуальної власності та виявляти недоліки та пропозицій щодо вдосконалення [43].

Піратство авторських прав та торговельних марок поширене в Україні. Забезпечення реалізації прав інтелектуальної власності наразі на слабкому рівні, і окремі органи виконавчої влади обтяжені відсутністю досвіду та впливом корупції. Наразі, виробники світової сфери звукозапису вважають Україну найбільшим експортером піратських оптичних медіапродуктів у Європі. За даними звукозаписної галузі, збитки для законних правовласників перевищують 200 мільйонів доларів США щорічно.

Забезпечення законодавства щодо торговельних марок також є слабким. Підробка іноземних товарів в Україні різко зросла після фінансової кризи 1998 року. Сьогодні 50 % найменувань товарних знаків на ринку можуть бути підробленими. Хоча продаж підроблених товарів є незаконним, їх виробництво, як таке, є легальним. Як результат, в Україні існує велика кількість ліцензованих виробництв, у тому числі державних, що є виробниками підроблених товарів [48].

Отже, Україна має ряд проблем, пов'язаних із участю у світовій патентно-ліцензійній торгівлі на умовах повноправного суб'єкта. Участь держави у подоланні цих проблем і створенні сприятливих умов інноваційної діяльності є невід'ємною частиною процесу інтеграції у світовий ринок патентів і ліцензій. У цьому контексті важливу роль відіграє економічна підтримка суб'єктів бізнесу, що генерують інновації, впроваджують їх у власне виробництво, і виводять їх на світовий ринок у формі конкурентоспроможних продуктів і послуг.

Висновки до розділу 3

Інноваційний розвиток України є важливою умовою інтеграції держави у світову економіку. Одним із головних завдань для України у напрямку інтеграції у світовий ринок патентів і ліцензій є, у першу чергу, створення умов для зростання рівня конкурентоспроможності науково-технічної продукції, які на сучасному етапі розвитку суспільства визначаються рівнем освітньої кваліфікації населення, станом фундаментальних розробок, структурою НДДКР, ступенем патентування та впровадження інновацій у виробництво.

Україна має ряд проблем, пов'язаних із участю у світовій патентно-ліцензійній торгівлі на умовах повноправного суб'єкта. Участь держави у подоланні цих проблем і створенні сприятливих умов інноваційної діяльності є невід'ємною частиною процесу інтеграції у світовий ринок патентів і ліцензій. У цьому контексті важливу роль відіграє економічна підтримка суб'єктів бізнесу, що генерують інновації, впроваджують їх у власне виробництво, і виводять їх на світовий ринок у формі конкурентоспроможних продуктів і послуг.

ВИСНОВКИ

Таким чином, світова торгівля патентами і ліцензіями, об'єктами якої є результати науково-технічної діяльності, є однією із основних складових міжнародної торгівлі. Світова торгівля патентами і ліцензіями дає можливість купувати інновації, вартість яких приблизно в 10 разів нижча від вартості аналогічних інновацій, але незапатентованих. Купівля ліцензій дозволяє знижувати рівень витрат на власні НДДКР та створювати конкурентоспроможну продукцію на основні запозичених технологій. На сьогодні більшість патентно-ліцензійних угод та операцій реалізуються країнами з високим рівнем економічного розвитку, які усвідомлюють їх роль і значення для економічного зростання. Сьогодні значний внесок у ВВП розвинених країн забезпечують галузі, засновані на інтелектуальній власності, яка є базисом для реалізації патентно-ліцензійних угод та виступає каталізатором інноваційного розвитку й зростання конкурентоспроможності країн на світовій арені.

Світовий ринок патентів та ліцензій характеризується еволюційним характером розвитку. Під впливом політичних та економічних факторів він протягом тривалого часу змінювався та трансформовався, перш ніж набув своїх сучасних ознак. Сьогодні провідну роль на світовому ринку патентів та ліцензій відіграють продукти інтелектуальної діяльності, попит на які прискорює технологічний обмін. За сучасних умов розвитку світової економіки світовий ринок патентів та ліцензій найбільш ефективно функціонує в умовах доступності й прозорості, що дозволяє новаторам реалізовувати свій інтелектуальний потенціал та стимулювати економічне зростання.

Організація світової торгівлі в сучасних умовах продовжує вдосконалюватися та набувати нових її властивостей. Однією з головних умов підвищення конкурентоздатності вітчизняних виробників на світових ринках є налагодження науково-технічного розвитку до рівня основних конкурентів або майбутніх партнерів.

Отже, світовий ринок патентів та ліцензій займає особливу нішу у глобальній системі інтелектуальної власності. Проте, цей ринок є складним і багаторівневим

механізмом, що потребує створення та використання ефективних регуляторних інструментів, які дозволяють гармонізувати світову систему патентів і ліцензій з урахуванням основних світових тенденцій технологічного розвитку. Одну із ключових ролей у процесах регулювання патентно-ліцензійної діяльності відіграють сьогодні стратегії використання патентів і ліцензій, що розробляються як окремий компонент економічної політики країн світу з урахуванням світових стандартів інтелектуальної власності.

У межах кожної із зазначених тенденцій розвитку світової патентно-ліцензійної торгівлі формуються перспективні нові технології і галузі науки з точки зору їх потенційного застосування у різних сферах людської діяльності. Ці технології потенційно є відповідями на глобальні виклики та формують новий технологічний імідж світу. Процеси інтернаціоналізації та інтелектуалізації світової економіки сприяють активізації міжнародних економічних відносин, створюють сприятливий клімат для залучення міжнародного капіталу і технологій. Разом з тим, державна політика розвитку високотехнологічних галузей та ефективного управління інтелектуальною власністю, що вимагає значних коштів і інвестицій, відіграє не останню роль у процесах підвищення національної конкурентоспроможності об'єктів інтелектуальної власності та їх виходу на світовий ринок патентів і ліцензій.

Останні десять років стали періодом вагомих успіхів у науково-технічній сфері. Розроблено і виведено на світовий ринок цілий ряд проривних інновацій, у першу чергу, в галузі інформаційних технологій. При цьому, головну роль в інноваційному ривку відіграли компанії приватного сектору. Як у розвинених країнах, так і у країнах, що розвиваються, використовуються численні інструменти державного стимулювання й підтримки високотехнологічних компаній. Після світової фінансової кризи в провідних економіках світу спостерігається безперервне зростання витрат на інформаційні ресурси. За підсумками 2019 року, глобальні витрати на інформаційні ресурси перевищили 2.3 трлн дол. США. До країн з найбільшим обсягом витрат на НДДКР відносяться США, Китай, Японія, Німеччина та Індія. Азіатський регіон вже значно переважає Європу і Північну Америку за сукупним обсягом витрат на інформаційні ресурси. Завдяки зазначеним тенденціям відбувається зростання обсягів

світової торгівлі патентами і ліцензіями, змінюється її динаміка, відбувається зростання доходів від продажів результатів науково-технічної діяльності та їх перерозподіл між країнами-технологічними лідерами.

Інноваційний розвиток України є важливою умовою інтеграції держави у світову економіку. Одним із головних завдань для України у напрямку інтеграції у світовий ринок патентів і ліцензій є, у першу чергу, створення умов для зростання рівня конкурентоспроможності науково-технічної продукції, які на сучасному етапі розвитку суспільства визначаються рівнем освітньої кваліфікації населення, станом фундаментальних розробок, структурою НДДКР, ступенем патентування та впровадження інновацій у виробництво.

Україна має ряд проблем, пов'язаних із участю у світовій патентно-лицензійній торгівлі на умовах повноправного суб'єкта. Участь держави у подоланні цих проблем і створенні сприятливих умов інноваційної діяльності є невід'ємною частиною процесу інтеграції у світовий ринок патентів і ліцензій. У цьому контексті важливу роль відіграє економічна підтримка суб'єктів бізнесу, що генерують інновації, впроваджують їх у власне виробництво, і виводять їх на світовий ринок у формі конкурентоспроможних продуктів і послуг.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15.05.2018 р. // Відомості Верховної Ради України України. – 2018. – № 32.
2. Грицуленко С.І. Дослідження світового ринку технологій на основі патентної статистики: Україна в глобальному економічному просторі / С.І. Грицуленко // Світове господарство і міжнародні економічні відносини. – 2017. – №5. – С. 17-18.
3. Лихачов В.О. Світовий ринок об'єктів інтелектуальної власності на сучасному етапі / В.О. Лихачов // Зовнішньоекономічний вісник. – 2014. – №8. – С. 89-90.
4. Пічкурова З.В. Сучасний стан і тенденції розвитку світового ринку інтелектуальної власності / З.В. Пічкурова. // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – №9. – С. 22-23.
5. Чуньков Ю.І. Економічна теорія / Ю.І. Чуньков. – Москва: ІТРК, 2014. – С.275-276.
6. Варламов М.Г. Правовое обеспечение инновационной деятельности / М. Г. Варламов, А. В. Аляев, С. И. Галиева. – Казань: КНИТУ, 2014. – 441 с.
7. Васильева Л.Н. Финансовая аналитика: проблемы и решения / Л.Н. Васильева. – Москва, 2017. – 510 с.
8. Мойсейчик Г.И. Глобальная финансово-технологическая и информационно-инновационная система и национально-государственные стратегии инкорпорирования / Г. И. Мойсейчик. // Белорусский экономический журнал. – 2016. – №1. – С. 74-75.
9. Петрова Ю.В. Украинский рынок интеллектуальной собственности: современное состояние и перспективы развития / Ю.В. Петрова, И.В. Демина. // Управление проектами та развитие производства. – 2015. – №3. – С. 142-143.

10. Соколов Б.И. Финансово-кредитная система, бюджетное, валютное и кредитное регулирование экономики, инвестиционные ресурсы / Б.И. Соколов, В.С. Воронов // Евразийский международный аналитический журнал. – 2016. – №3. – С. 35.
11. IBP, Inc. Bosnia and Herzegovina Investment and Business Guide Volume 1 Strategic and Practical Information / IBP, Inc.. – Washington, 2018. – 300 p.
12. World Intellectual Property Organization. Key Questions on Patent Disclosure Requirements for Genetic Resources and Traditional Knowledge / World Intellectual Property Organization. – Geneva: WIPO Publications, 2017. – 94 p.
13. <http://www.kmu.gov.ua> – офіційний сайт Кабінету Міністрів України.
14. <http://www.ukrstat.gov.ua> – офіційний сайт Державної служби статистики України.
15. <http://www.wipo.int> – офіційний сайт Всесвітньої організації інтелектуальної власності.
16. <https://www.epo.org> – офіційний сайт Європейського патентного відомства.
17. <https://ukrpatent.org/uk/articles/signs> – офіційний сайт державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності»
18. Дослідження ринку патентів та ліцензій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://globalmonitoring.ru/marketingServices/issledovanie-rynka-patentov-i-licenzii>.
19. Жабін С.О., Ісакова Н.Б., Скороход О.М. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://cutt.ly/CyMPRMk>.
20. Жиліна. І.Ю. Інноваційний розвиток та роль міжнародної патентної системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnoe-razvitie-i-rol-mezhdunarodnoy-patentnoy-sistemy/viewer>.
21. Міжнародна торгівля патентами, ліцензіями та ноу-хау. Сучасний стан міжнародної торгівлі патентами, ліцензіями та «ноу-хау» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.su/1ft6>.
22. Мухопад. В.І. Комерціалізація інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.emvacbs.ru/content/menu/662/Muhopad-V.-I.-Kommerzializaziya-IS.pdf>.

23. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.su/1fsl>
24. Особливості міжнародної торгівлі патентами та ліцензіями [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://limtravel.ru/medicinskoe/osobennosti-mezhdunarodnoi-torgovli-patentami-i-licenziyami.html>.
25. Ринок ліцензій та патентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.bibliotekar.ru/mezhdunarodnye-otnosheniya-1/83.htm>.
26. Ринок ліцензій та патентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://economuch.com/mirovaya-ekonomika-kniga/ryinok-litsenziy-patentov-12695.html>.
27. Світовий ринок технологій: структура та особливості. Торгівля патентами та ліцензіями [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://studopedia.org/1-21022.html>.
28. Защита прав интеллектуальной собственности [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <https://bvi-en.ru/intellektualnaya-sobstvennost-eto-zashhita-intellektualnoj-sobstvennosti>.
29. Краснов Л.В., Шуйский В.П., Алабян С.С., Комиссаров А.В., Морозенкова О.В. Россия на мировых рынках интеллектуальных услуг [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <https://ecfor.ru/wp-content/uploads/2009/fp/1/04.pdf>.
30. Мамедьяров З.А. Инновационное развитие мировой фармацевтической отрасли [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: https://www.imemo.ru/files/File/ru/publ/2019/2019_09.pdf.
31. Основные тенденции развития прав интеллектуальной собственности в современном мире, в том числе новые объекты интеллектуальных прав и их защита [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: https://www.rvc.ru/upload/iblock/85d/Trends_in_Intellectual_Property.pdf
32. Особенности патентования в цифровой экономике [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <http://digital-economy.ru/stati/osobennosti-patentovaniya-v-tsifrovoj-ekonomike>.

33. Принудительные лицензии и доступ к лекарственным средствам [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: [file:///Users/2x2/Downloads/prinuditelnye_licenzii_otchet_05.11.2019_FINAL%20\(1\).pdf](file:///Users/2x2/Downloads/prinuditelnye_licenzii_otchet_05.11.2019_FINAL%20(1).pdf).
34. Проект справочного документа об исключениях для целей выдачи принудительных лицензий [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/scp/ru/scp_30/scp_30_3.pdf.
35. Регулирование международной торговли объектами интеллектуальной собственности в условиях глобальной экономики [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: https://mgimo.ru/science/diss/Soldatenko_dissertaciya.pdf.
36. Рекомендации ИСС по интеллектуальной собственности [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <https://cms.iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2018/04/ip-rm-2017-rus-web.pdf>.
37. Экономические аспекты интеллектуальной собственности для стран с переходной экономикой [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: http://mail.iatp.am/news/econ_ip_ru.pdf.
38. Яковец Ю.В. Концепция создания Единой системы охраны, защиты и использования интеллектуальной собственности в Таможенном союзе и Едином экономическом пространстве [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: [http://www.eurasiancommission.org/ru/act/finpol/dobd/intelsobs/Documents/Концепция%20ИС%20\(брошюра\).pdf](http://www.eurasiancommission.org/ru/act/finpol/dobd/intelsobs/Documents/Концепция%20ИС%20(брошюра).pdf).
39. An economic history of patent institutions [Electronic resource]. – Access: <https://eh.net/encyclopedia/an-economic-history-of-patent-institutions>.
40. Briefing paper: Ukraine’s new High Intellectual Property Court: implications for the justice system [Electronic resource]. – Access: <https://cutt.ly/RyMPZLn>.
41. Compulsory licensing in Europe [Electronic resource]. – Access: [http://documents.epo.org/projects/babylon/eponot.nsf/0/8509F913B768D063C1258382004FC677/\\$File/compulsory_licensing_in_europe_en.pdf](http://documents.epo.org/projects/babylon/eponot.nsf/0/8509F913B768D063C1258382004FC677/$File/compulsory_licensing_in_europe_en.pdf).
42. Global Innovation Index 2019 [Electronic resource]. – Access: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2019-report>.

43. Innovations in third countries [Electronic resource]. – Access: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/january/tradoc_158561.pdf.
44. Innovation performance review of Ukraine [Electronic resource]. – Access: <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/ceci/publications/icp7.pdf>.
45. Key aspects of patent enforcement in Ukraine [Electronic resource]. – Access: <https://cutt.ly/MyMAPph>.
46. Licensing intellectual property [Electronic resource]. – Access: <https://goo.su/1FSt>.
47. Making the licensing decision [Electronic resource]. – Access: <https://www.nrel.gov/docs/fy99osti/24814.pdf>.
48. National trade estimate report on foreign trade barriers 2020 [Electronic resource]. – Access: https://ustr.gov/sites/default/files/2020_National_Trade_Estimate_Report.pdf.
49. Patents and innovation: trends and policy challenges [Electronic resource]. – Access: <http://www.oecd.org/science/inno/24508541.pdf>.
50. Quick facts on procedure of PCT in UKRAINE [Electronic resource]. – Access: <https://www.dilpatent.com/pct-national-phase-entry>.
51. Report on the protection and enforcement of intellectual property rights [Electronic resource]. – Access: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/january/tradoc_158561.pdf.
52. Strategic Trade Development Roadmap [Electronic resource]. – Access: UKR_STDR_ENG_27.03.2017.pdf.
53. The human capital factor's influence on the innovation-investment development of Ukraine in the globalization conditions [Electronic resource]. – Access: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/201328/0>.
54. The International Patent System [Electronic resource]. – Access: <https://www.wipo.int/pct/en>.
55. The world is turning its back on the inventor [Electronic resource]. – Access: <https://www.weforum.org/agenda/2018/08/the-need-for-a-global-patent-market>.
56. The world is turning its back on the inventor [Electronic resource]. – Access: <https://www.weforum.org/agenda/2018/08/the-need-for-a-global-patent-market>.
57. Trends and Insights 2019 [Electronic resource]. – Access: <https://www.ificlaims.com/rankings-trends-2019.htm>.